

Comitès Locals a les comarques gironines durant la Guerra Civil Espanyola

Alumne: Alex Caro Franco

Grau en Història, curs 2013-2014

Assignatura: Treball Final de Grau

Tutor: Genís Barnosell Jorda

Facultat de Lletres, Universitat de Girona

04/06/2014

“Queremos la revolución aquí, en España, ahora y no quizá mañana después de la próxima guerra europea”.

Durruti

“El único dilema es éste: o la victoria sobre Franco a través de una guerra revolucionaria, o la derrota”.

Camilo Berneri

“Que quede bien entendido que no estamos luchando por la república democrática. Estamos luchando por el triunfo de la revolución proletaria. La revolución y la guerra son inseparables. Todo lo que se diga en sentido contrario es contrarrevolución reformista”.

Boletín de Información de la CNT-FAI (gener de 1937).

“Primero debemos ganar la guerra y después ya podremos hablar de la revolución”.

Largo Caballero

“Estamos haciendo la guerra y la revolución al mismo tiempo”

Durruti

“¿Quiénes son los enemigos del pueblo? Son los fascistas, los trotskistas y los incontrolables”.

José Díaz

Índex

Context històric.....	3
Els Comitès Locals	9
Organització de milícies.....	15
Membres	18
Partits polítics i sindicats	21
El paper de la dona.....	22
Repressió.....	24
Església	28
Crema d'esglésies i ornamentals eclesiàstics	30
Detencions i assassinats	32
Confiscacions	36
Col·lectivititzacions	38
Comitès de control obrer	38
Indústria de guerra.....	40
Col·lectivititzacions agràries	41
Seccions de treball col·lectiu	44
Conclusions.....	45
Bibliografia	46
Annexos.....	52
Mapes.....	52
Quadres	56
Fotografies.....	58
Correspondència.....	59
Glossari	67

Context històric

El 14 d'abril de l'any 1931 es produí un canvi de règim a Espanya, es passà de la monarquia d'Alfons XIII a la II¹. Durant el període inicial anomenat *Bienni Reformista* (1931-1933) Alcalá-Zamora esdevé president de la República i Manuel Azaña passà de ministre de Guerra a president del Govern. S'aprovà la Constitució de la República² el 10 de desembre del mateix any i les polítiques d'aquest període foren de caire reformista. Les més destacades foren les de l'exèrcit encarada a la professionalització d'aquest reduint el nombre d'oficials que fins aleshores era desproporcionat. La reforma agrària encarada a acabar amb el sistema latifundista que imperava a moltes regions del país. Les reformes de caire social es centraren en millorar les condicions laborals, tant dels obrers com dels pagesos, també es suprimí l'obligatorietat a l'escola de la religió. Però l'èxit d'aquestes fou relatiu i no apaivagaren el patiment d'una part important de la societat.

Pel que fa a Catalunya, en les eleccions s'evidencià la força aclaparadora d'ERC que es plasmà en una gran victòria en les eleccions. Gràcies a aquest suport massiu s'aprovà l'Estatut d'autonomia l'any 1932 quan al setembre les Corts espanyoles l'aprovaren³.

Aquest període finalitzà amb les eleccions del 19 de novembre del 1933. En aquestes les dones passen a jugar un paper protagonista degut a que pogueren, per primer cop, votar a Espanya. El PRR liderat per Alejandro Lerroux esdevé el guanyador i es produí un canvi en les polítiques nacionals que dona pas a un període d'inestabilitat política pels

¹ Després del resultat de les eleccions del dia 12 d'abril de 1931 el CONDE de Romanones, amic íntim del rei Alfons XIII i el doctor personal, Gregorio Marañón, aconsellaren al monarca que reconegués aquesta deriva al republicanisme que visqué la societat espanyola. Inclús el monarca demanà consell a determinats generals, entre ells Emilio Mola, que també es posicionaren en favor de reconèixer dita deriva. L'abdicació del monarca apaivagà a grups republicans violents que en les hores posteriors a dites eleccions en multitudinàries manifestacions feren actes violents. Jackson, Gabriel. *La República Española y la Guerra Civil*. 2ª ed. Barcelona: Editorial Crítica, 1979: p.44.

² La redacció de la Constitució fou confiada a una comissió dirigida per Jiménez de Asúa, Ossorio i Gallardo. Jiménez pertanyé a l'ala moderada del Partit Socialista, Ossorio fou advocat i una rellevant figura política durant gairebé 30 anys. El Comitè Constitucional presentà el projecte a les Corts el dia 18 d'agost i debateren fins el 9 de desembre la Constitució de la segona República. Jackson, Gabriel. *La República Española y la Guerra Civil*. 2ª ed. Barcelona: Editorial Crítica, 1979: p. 59.

³ La Generalitat designà una assemblea formada per membres republicans i socialistes catalans sota la direcció de Jaume Carner. L'Estatut, anomenat de Núria perquè fou en aquesta localitat del Ripollès on s'enllestí el projecte, propugnava la creació d'un govern comú als Països Catalans dins la Federació Espanyola. "Estatut de Catalunya del 1932". *L'Enciclopèdia.cat*. Barcelona: Grup Enciclopèdia Catalana. [Consulta: 10 de maig de 2014]. http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dia/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0025216.xml#.U3og0Kz_N9s

consecutius governs que es van succeir. A nivell català també es va fer present aquesta deriva cap a la centre-dreta degut a la pèrdua de força d'ERC vers la Lliga Catalana.

El govern presidit per Lerroux tindrà una curta vida degut a que a l'abril del 1934 Ricardo Sampre Ibáñez, ministre d'Indústria i Comerç obtindrà la presidència. Aquest, però, tampoc suposarà l'estabilitat política a nivell nacional degut a que l'octubre del mateix any Gil Robles, dirigent de la CEDA provocà la seva dimissió i la reincorporació de Lerroux al front d'un govern amb notòria presència de la CEDA. Aquesta inestabilitat política també es va plasmar en inestabilitat social que es pogué comprovar per les successives vagues generals, conflictes en els carrers de les principals ciutats... El fet més destacable és el que s'anomenà *Els fets d'octubre* del 1934. Els dos focus d'inestabilitat més rellevants foren Astúries i Catalunya, tot i que no foren els únics a nivell nacional⁴. Pel que fa Astúries es decretà una vaga general a través d'Aliança Obrera amb el suport de la CNT. Durant 15 dies, aproximadament, les forces legionàries provinents del nord d'Àfrica, encapçalades pel que després serà conegut com *el Caudillo* d'Espanya, Franco, varen esclafar la revolta amb un resultat sagnant que va omplir les presons i els cementiris per igual. A Catalunya es produí la declaració per part del president de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, de l'Estat Català dins la República Federal Espanyola el dia 6 d'octubre. La resposta del govern fou semblant, l'exèrcit amb el general Domènec Batet al front, sufocà la revolta i va empresonar a tots els dirigents que van donar suport a la mateixa, amb Companys al capdavant, l'Estatut restà abolit i la Generalitat suspesa⁵.

Aquests fets no foren els únics exemples de revoltes contra l'*status quo*. L'any 1932 el general Sanjurjo intentà un fallit cop d'estat que podria haver significat la fi de la II República, un any més tard de la seva proclamació, el dia 10 d'agost que s'ha anomenat la *Sanjurjada*. El que ens porta a deduir que sinó tot l'estament de l'exèrcit, una part

⁴ A Madrid, per exemple, Francisco Largo Caballero organitzà una *Aliança Obrera* i el dia 5 declarà una vaga general a la capital, sense la participació dels anarquistes, que fracassà. Una de les raons de dit fracàs fou la immediata reacció per part del Govern de proclamar l'estat de guerra a tot el país. Jackson, Gabriel. "La revolución de octubre de 1934". *La República Española y la Guerra Civil*. 2ª ed. Barcelona: Editorial Crítica, 1979: 144-160.

⁵ Per a major informació vegi's Jackson, Gabriel. "La revolución de octubre de 1934". *La República Española y la Guerra Civil: 1931-1939*. Barcelona: Biblioteca de Bolsillo, 1999: 144-160. Juliá Santos, Josep Pérez i Julio Valdeón. "Y una república democrática que sucumbe en una Guerra Civil (1931-1939)". *Historia de España*. Barcelona: Espasa Austral, 4 ed. 2012: 496-525. També vegi's López, Manuel. "Els fets d'octubre de 1934: més enllà de l'acció governamental". *Segle XX, revista catalana d'història*. Núm. 3 (2010): 31-55.

important, estava en contra de l'*status quo* que imperava⁶. Els presoners implicats en aquest fet foren indultats durant el *bienni negre*. La tensió social i política portaren a Alcalá-Zamora a convocar eleccions el 16 de febrer del 1936. Aquestes eleccions esdevingueren de vital rellevància per a entendre el posterior esclat de la guerra civil degut a que es plantejaren amb una divisió ben definida dels fronts que s'hi presentaren i en conseqüència de la societat espanyola, *les dos Espanyes*.

Per una banda hi havia l'anomenat *Front Popular* (a Catalunya se'l conegué com a Front d'Esquerres) el qual aglutinà les forces d'esquerra. La CNT, que l'any 1933 havia fet campanya per l'abstenció de vot, va participar activament demanant el vot per al dit front. A nivell català el màxim exponent fou ERC, tot i que també participaren el POUM, UR, PNRE, PCP i ACR i els partits nacionals d'esquerra tals com PSOE, IRS, Unión Republicana, PCE i PS.

A l'altra banda hi hagué l'intent de fer un front homogeni de la dreta encapçalada per la CEDA, tot i que aquesta seguí directrius contradictoris degut a que s'alià en unes circumscripcions amb forces antirepublicanes i en d'altres amb la centre-dreta republicana el motiu pel qual impossibilità portar un programa comú nacional. La prova més clarivident de la fragmentació de la dreta fou que en moltes circumscripcions els alfonsins de RE de José Calvo Sotelo es van presentar en solitari. Se l'ha anomenat *Front Nacional*. A nivell català el màxim exponent fou la Lliga Catalana, tot i que també participaren activament UDC, CT i la pròpia CEDA, sota el nom de *Front Català d'Ordre*.

Els resultats d'aquestes eleccions foren ajustats, tot i decantar-se pel Front d'Esquerres tant a nivell espanyol com català, foren les eleccions generals amb major participació⁷ de les 3 que es produïren durant la II República. A nivell gironí el Front d'Esquerres obtingué 5 escons dels 7. Els escollits foren:

Front d'Esquerres	Front Català d'Ordre
Martí Esteve Guau (ACR)	Joan Estelrich Artigues (Lliga)
Josep Puig Pujades (ERC)	Carlos Badía Malagrida (Lliga)
Miquel Santaló Parvorell (ERC)	
Josep Mascort Ribot (ERC)	
Joan Casanelles Ibars (PNRE)	

⁶ Thomas, Hugh. *Historia de la Guerra Civil Española: 1936-1939*. Vol. 1. Barcelona: Círculo de lectores, 1976: p. 223.

⁷ Tot i que hi ha dificultats alhora de fer el càlcul s'ha acceptat que oscil·la entre el 72,9 % i el 76%.

La relativa escassa diferència entre ambdós bàndols⁸ comportà que la inestabilitat i la fragmentació bipartidista de la societat s'allargués fins al cop d'estat fallit del 18 de juliol del 1936 que derivà en guerra civil. Una de les decisions que més contribuï a aquesta tensió fou l'alliberament dels presoners polítics dels fets d'octubre del 1934. La tensió social fou en augment i el punt àlgid fou l'assassinat de Calvo Sotelo, prèviament esmentat líder de RE, el dia 13 de juliol a mans d'un grup de Guàrdies d'Assalt i militants socialistes com a venjança per l'assassinat del tinent José Castillo, Guàrdia d'Assalt el 9 del mateix mes.

Una prova que evidencià aquesta divisió social fou el discurs d'Indalecio Prieto, socialista, en el míting celebrat l'1 de maig de 1936:

*“No hay hipérbole alguna en afirmar que los españoles no hemos sido testigos jamás, jamás, de un panorama tan trágico, de un desquiciamiento como el que España es un país sobre el cual se ha colocado el cartel de insolvente... Si mi voz se oye fuera de aquí, diré para vosotros y para quienes estando fuera reciban el eco palpitante de mis palabras: Basta ya! Basta! Basta...! Un país puede soportar la convulsión de una revolución verdadera... Lo que no puede soportar es la sangría constante del desorden público sin finalidad revolucionaria inmediata; lo que no soporta una nación es el desgaste de su poder público y de su propia vitalidad económica, manteniendo el desasosiego, la zozobra y la intranquilidad... Oíd esta voz mía que... tiene el mérito de responder a una profunda convicción... Ni se va a la consolidación de la democracia, ni se va al socialismo, ni se va al comunismo; se va a la anarquía desesperada que puede acabar con el país.”*⁹

A aquestes tensions s'ha d'incloure que en els estaments més alts de l'exèrcit s'estava planejant un cop d'estat des de feia molt de temps, abans i tot de les eleccions del febrer. L'any 1935 Gil-Robles, ministre de la Guerra, va promoure el nomenament de generals de dretes reconeguts en llocs claus. Franco fou nomenat cap de l'Estat Major, Fanjul com a subsecretari, Goded com a responsable d'Aeronàutica o Mola com a cap de les forces al Marroc... Aquests foren els ideòlegs d'un cop d'estat que es produiria just després de les eleccions del febrer si el Front Popular les guanyava, tal i com va ésser. Però les dificultats que es trobaren per la negativa d'alguns dels generals més rellevants dins l'estament militar provocaren que molts, com el mateix Franco, es

⁸ El Front d'Esquerres va obtenir, aproximadament, el 48% del sufragi vers el 46% del Front Nacional, destacant el 6% corresponent a partits de centre que no es van posicionar a cap dels dos fronts.

⁹ Lloberas, Pere *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de La Bisbal, 1998: p. 277.

tiessin enrere. Les conspiracions d'un cop d'estat, però, mai foren apaivagades del tot i el 18 de juliol finalment es produí amb una divisió del país en 2 bàndols.

Els ideòlegs foren Sanjurjo, Franco, Yagüe, Fanjul, Orgaz, Varela... tots sota la direcció del general Mola. La majoria havien estat allunyats dels centres de poder per part del govern que sorgeix a partir de les eleccions del febrer¹⁰. Aquesta política, però, no resultà efectiva en última instància degut a que el cop d'estat es portà a terme igualment.

El cop d'estat s'inicià el dia 17 de juliol del 1936 al Marroc espanyol i es va estendre progressivament arreu del país. A Barcelona les tropes revoltades, sota el comandament del general Álvaro Fernández Burriel, actuaren en la matinada del dia 19. El principal obstacle que es trobaren fou que els coronels Vicente Guarnier Vivancos i Federico Escofet, adscrits a la Generalitat de Catalunya i Comissaris d'Ordre Públic havien preparat un pla de contenció que incloïen el suport de les forces de la Guàrdia Civil i la Guàrdia d'Assalt de la ciutat, amb un total de 2000 efectius. Un notable contingent de milicians anarquistes de la CNT encapçalats per Juan García Oliver i Francisco Ascaso també col·laboraren en dita tasca. Els principals punts estratègics de la ciutat foren escenari de tirotejos i al matí del dia 19 arribà des de Mallorca el general Goded qui era, segons el pla originari de Mola, l'encarregat d'assumir-hi el comandament del contingent revoltat a Catalunya. Aquest veié com es truncaren les possibilitats de victòria amb la negativa de sublevar-se tant del general José Aranguren Roldan, de la Guàrdia Civil, com del coronel Moxó, cap de l'Estat Major. Entrada la tarda les tropes del coronel Escofet i el comandant Enrique Pérez Farrás atacaren l'edifici de la Capitanía General on es resguardà Goded el qual finalment fou detingut, comunicà la seva rendició a Lluís Companys i féu una crida a tots els militars revoltats que deposessin les armes.

Coetàniament a aquests fets a Girona s'havia declarat l'estat de guerra per ordre del capità Ruiz de Porras i les guarnicions tant de Girona com de Figueres sota la direcció del tinent coronel Antonio Alcubilla el qual feia temps que conspirava, ocuparen els principals punts estratègics de la ciutat sense oposició. Tals com, la comissaria delegada de la Generalitat i la d'Ordre Públic, l'emissora local, els edificis de telèfons i correus, la

¹⁰ Goded fou destinat a la Comandància de les Balears, Mola al govern militar de Pamplona i Franco a les Canàries. Ubieto, Antonio, Juan Reglá, José Mª Jover i Carlos Seco. *Introducción a la historia de España*. 5^a ed. Barcelona: Teide, 1969: p. 880.

central elèctrica... semblà que el cop triomfaria, les autoritats del govern foren apartades dels càrrecs i no hagué cap vessament de sang¹¹.

De la mateixa manera es produí a la ciutat de Figueres amb el Tinent coronel Agustín Monasterio al capdavant de l'operació. Però la guarnició de la ciutat tingué molts dubtes del triomf i de la legitimitat del cop d'estat i si es suma el fet que el Tinent Josep Montúa, el més ferm partidari al cop d'estat estava fora de la ciutat, concretament a Barcelona, els dubtes dels militars foren comprensibles.¹²

Tot depenia, però, del resultat a Barcelona. Si queia la capital arrastraria a tota Catalunya. Des de la capital gironina es seguien els esdeveniments que es produïen a la ciutat condal a través de la radio. I un cop assabentats del fracàs de la rebel·lió en aquesta, el responsable de la comandància militar de Girona, Jacinto Fernández Ampón, ordenà als militars tornar a les casernes i esperar a que se'ls comuniqués el perdó, amb l'excusa que no havien provocat cap vessament de sang. Les repercussions no es feren esperar i la mateixa nit començà el procés revolucionari a la ciutat incendiant locals dels partits polítics de dreta, els seguiren les esglésies, els assalts a les casernes...

S'inicià així el període que es conegué com *la revolució* el qual s'allargà fins al maig del 1937.

¹¹ Clara, Josep. "Tres dates clau de la guerra civil a Girona". *Segona República i Guerra Civil a Girona (1931-1939)*. Conferències a l'Arxiu Municipal; 1. Girona: Ajuntament de Girona, 2006: 123-140.

¹² De totes les guarnicions militars de Catalunya, les úniques que no declararen l'estat de guerra foren les de Tarragona i Manresa, tot i haver-hi entre aquestes oficials compromisos amb l'aixecament. Pozo, Josep Antoni. "La reacció popular davant l'aixecament militar: el sorgiment dels Comitès". *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936: Crisi i recomposició de l'estat*. vol.1. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2002: 40-75.

Els Comitès Locals

La resposta al fallit cop d'estat des del Marroc espanyol per part dels sectors més radicals de l'esquerra espanyola no es va fer esperar i arreu del territori republicà, i en especial a Catalunya, sortiren al carrer els militants dels partits polítics del Front Popular i els membres de sindicats com la CNT-FAI o la UGT per defensar la legalitat del govern republicà. Aquests individus s'organitzaren i buidaren les armeries locals per proveir-se d'armes, en altres casos encara es conservaven les armes dels fets d'octubre del 1934 que havien estat amagades per a que no fossin confiscades. Amb aquestes intentaren contrarestar l'impuls feixista de les guarnicions militars revoltades o en municipis on no hi havia cap guarnició pretengueren assegurar el poble i assegurar-se que cap persona intentés que la revolta triomfes en el terme municipal. Aquestes milícies foren més enllà i fins i tot s'apoderaren del control social en àmbit local apostant guàrdies a les sortides dels pobles que no foren altra cosa que milicians, vigilaren als veïns de dreta, que pogueren ser sospitosos de participar en la revolta militar, etc. I prengueren, en molts casos, el relleu d'uns ajuntaments que, tal i com passà al govern central, es veieren desbordats. Engegaren, gairebé tots, una política de caire revolucionari amb apropiacions, col·lectivititzacions...

Els Comitès locals es subdividiren en *comissions* o *subcomitès*, destinats cadascun d'ells a una tasca específica.¹³ El principal, en el que es prenen les grans decisions en àmbit local o comarcal, en segons quins Comitès, era anomenat genèricament *Comitè Executiu*.¹⁴ Les Comissions o subcomitès que foren més habituals en els Comitès gironins foren els de proveïments, el de finances, el de guerra o l'agrícola, entre d'altres. Fou tasca dels Comitès encarregar-se de l'atur forçós, la creació de brigades municipals, l'ordre públic, impedir actes de sabotatge, control i destinació de la producció, expedició de milicians al front, etc.¹⁵

¹³ Lo habitual fou que cadascuna de les Comissions recaigué en mans d'un dels partits polítics o sindicats representats en el Comitè local. Tot i que els subcomitès de major rellevància com els de Guerra fou habitual que estiguessin formats per membres de totes les forces. D'aquesta manera s'aconseguia que ningú es sentís marginat dins el si dels Comitès, tot i que el poder real en molts d'ells recaigué en mans d'una sola de les forces.

¹⁴ Tot i que també hi hagueren Comitès que empraren la nomenclatura Comitè Central. Com per exemple el de Palafrugell.

¹⁵ Es va idear un esquema de repartiment pel qual cada setmana una comarca havia de fer-se responsable d'un enviament de queviures, peces de vestir i material sanitari destinats al front. Carles, Francina. "La guerra civil". *Història de Girona*. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. 2ª ed. Girona: CCG Edicions, 2006: 559-596.

A la ciutat de Girona el Comitè local quedà constituït d'aquesta manera¹⁶: Direcció i Presidència, Finances, Justícia i Prevenció, Registre i Incautacions, Circulació i Carburants, Secretari, Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de les Comarques Gironines, Comissió de Treball, Comissió Agrària i Comissió de Guerra i Defensa¹⁷.

A Palafrugell el Comitè Antifeixista estigué integrat pel Comitè Central, el Comitè de Guerra, el Comitè Agrícola i la Comissió de Proveïments¹⁸.

A Orriols el Comitè Local restà integrat per: El Comitè de Defensa i Seguretat Interior, el Comitè d'Economia, el Comitè de Serveis Públics, la Comissió de Sanitat i Assistència Social, el Comitè d'Abastaments, el d'Agricultura, el de Justícia, el d'Obres Públiques i el de Finances¹⁹.

A Salt el Comitè local estigué integrat pel Comitè de Justícia, el de Guerra, el de Proveïments i Construccions i el Comitè Central²⁰.

La seva implantació en terres gironines fou variada i amb diferents graus de transcendència. Hi va haver municipis en els quals des del primer moment l'alcalde, del Front Popular, es posicionà al capdavant de dit moviment revolucionari i fou en aquests on l'ajuntament va mantenir cert poder i les represàlies foren menys greus que en d'altres termes municipals. Són exemples d'aquest cas municipis com Palafrugell on Martí Jordi Frigola mostrà el seu compromís amb la causa antifeixista repartint, per iniciativa pròpia un cop assabentat del triomf del cop d'estat a Girona, armes als veïns

¹⁶ Carles, Francina. "La guerra civil". *Història de Girona*. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. 2ª ed. Girona: CCG Edicions, 2006: 559-596. Veure també Maymí, Josep. "El Comitè Antifeixista". *La Girona convulsa: entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*. Quaderns d'història de Girona. Girona: Ajuntament de Girona, 2004. Soler, Joan. "El 19 de juliol de 1936 a Girona". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* vol. 26. (1982): 311-328. Clara, Josep. "La Guerra Civil (1936-1939)". *El personal polític de l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*. Col·lecció Quaderns del Cercle, 2. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, 1987: 45-62.

¹⁷ Els militars que prèviament s'havien revoltat permeteren que el Comitè de Guerra i Defensa armés les milícies urbanes que s'acabaven de constituir.

¹⁸ La seu de dita Comissió fou la Dependència de la Casa de la Vila. ARA, 27/07/1936, pàg. 2. S'ha de tenir en compte que en aquesta localitat l'Ajuntament tingué plena autonomia degut a que el propi alcalde fou l'impulsor del Comitè Antifeixista.

¹⁹ Maymí, Josep. *Entre la violència política i el conflicte social: Els Comitès Antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la guerra civil 1936-1939*. 1ª ed. Salt: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Ajuntament de Salt, 2001: p. 47-48.

²⁰ Maymí, Josep. *Entre la violència política i el conflicte social: Els Comitès Antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la guerra civil 1936-1939*. 1ª ed. Salt: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Ajuntament de Salt, 2001: p. 107.

de la localitat²¹. D'aquesta manera es creà en el poble el dit Comitè Popular de Milícies Antifeixistes amb l'alcalde presidint-lo, per tant aquest arreglè les funcions i l'autoritat en tant que alcalde i president del Comitè²².

Un altre exemple fou Cassà de la Selva, on l'alcalde, Josep Dalmàs Martí, d'ERC junt amb altres membres del mateix partit polític i individus de la CNT formaren el Comitè local. La particularitat d'aquest poble recaigué en que durant els 3 anys que durà el conflicte no hi hagué cap mort, cosa que denota la limitació d'actuació dels elements més radicals.²³

A Besalú, el comitè també es formà a través del mateix alcalde, Manel Fernández Dilme, que intentà frenar l'escala de violència revolucionaria a nivell local que es generalitzà arreu del territori republicà.²⁴

A l'altre extrem hi trobem municipis on l'ajuntament es veié totalment col·lapsat i foren veïns del poble qui decidiren organitzar-en Comitès de Milícies Antifeixistes Locals, tot i que no tots els pobles varen adoptar dita nomenclatura, a municipis com Mont-ras o Sant Feliu de Guíxols s'anomenà Comitè de guerra, a Verges Comitè de Salut Pública...²⁵ i ocuparen el buit de poder que l'ajuntament havia deixat.

En aquest cas s'ha de diferenciar 2 variants. Els municipis en els quals la creació del comitè local fou impulsada pels propis veïns de la localitat i els municipis on aquesta fou incentivada per l'arribada d'individus revolucionaris forans.

Un exemple del primer dels casos fou Salt on en la nit entre el 18 i el 19 de juliol el comitè de defensa, 6 homes escollits que ja exercien funcions de coordinació i

²¹ Es seguiren les notícies del cop d'estat i de les noves que es produïen a la capital de la província a través de la radio i d'aquesta manera es pogué preparar una defensa a nivell local per si el cop d'estat triomfava a la regió. Salvatella, Josep i Montserrat Colomé. *Crònica d'un segle: Palafrugell 1900-1999*. Palafrugell: Baix Empordà, 2000.

²² D'aquesta manera aconseguí controlar la situació i que els elements més revolucionaris del poble no actuessin lliurement sinó que tingueren que respondre, des del primer moment, davant la seva autoritat. *Ibidem*.

²³ Fou, per voluntat expressa de l'alcalde un refugi per a molts religiosos de la regió, ja que aquests foren protegits per les autoritats locals i acollits en cases dels veïns. Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939)." *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

²⁴ No fou fàcil, degut a la situació geogràfica del municipi que es troba enmig de tres ciutats rellevants: Banyoles, Olot i Figueres. Per tant, fou un lloc de pas per a molts, incloent-hi els individus més radicals dels Comitès. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona, Diputació de Girona: 2008: 703-730.

²⁵ Cárdbaba, Marciano. *Història del Baix Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-610.

vigilància des de feia 2 setmanes començaren a distribuir l'armament, s'engegaren les comissions i Salt entrà de ple en la revolució incontrolada.²⁶ Tot i la proximitat amb Girona, a Salt el cop d'estat no triomfà mai.

Un exemple del segon dels casos fou Orriols on el comitè conegut com el *Comité de Oficios Varios de Orriols y sus Contornos*²⁷, fou creat arran de l'arribada d'un grup d'home armats durant els dies 19 i 20 de juliol que entraren en el poble disparant trets a l'aire i a les campanes de l'església. Tal i com passà a molts municipis de la rereguarda.²⁸

Des d'un principi monopolitzà el control de la població sent el poder real i estengueren aquest control a poblacions properes com Bàscara, Calabuig o Llampaias i tingué una activa col·laboració amb comitès d'altres termes municipals. Aquest ha esdevingut un cas emblemàtic de comitè que actua fora del radi pròpiament local, per tant el radi d'actuació d'un comitè no havia de ser estrictament local sinó que alguns fins i tot feren les funcions de comarcal. El comitè d'Orriols s'ha mitificat amb el temps, inclús va donar origen a un refrany: *Ets més dolent que el Comitè d'Orriols*.²⁹ A la Garrotxa, un exemple de comitè actuant fora del radi local fou el de Sant Joan les Fonts.³⁰

En qualsevol dels casos és innegable que dita pràctica espontània o no, depenent del grau d'organització des dels sectors més radicals de l'esquerra local, s'estengué arreu del territori català. En tots els municipis gironins, en un primer moment, sota control tant dels revoltats³¹ com d'aquests nous protagonistes estigueren atents a les noves que arribaven a través de la radio sobre els fets a Barcelona i a Girona. Un cop els revoltats fracassen a Barcelona uns celebraren el triomf del poder legal vigent mentre que els

²⁶ Lanao, P "Revolució, terror i revenja, el trauma trencà la florent vila de Salt." *Història Viva de la guerra civil a Girona*. Presència nº 771. p. 22.

²⁷ L'afegit "y sus Contornos" fou habitual en molts altre comitès, un altre exemple fou el de Salt i quedà palès la influència de la CNT degut a que l'idioma administratiu emprat en els municipis on tenia la majoria aclaparadora del poder fou el castellà.

²⁸ Maymí, Josep. "Presa i gestió del poder" *Entre la violència política i el conflicte social: Els Comitès Antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la guerra civil 1936-1939*. 1a ed. Salt: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/ Ajuntament de Salt, 2001: 37-53.

²⁹ Maymí Josep, Josep Ros i Xavier Turró. "La revisió del mite: el Comitè Antifeixista d'Orriols (juliol 1936-maig 1937)" *Revista de Girona* nº 183 juliol-agost 1997: 56-63.

³⁰ Els membres d'aquest comitè intentaren detenir l'alcalde de Besalú, considerat per ells com a reaccionari per l'absència de violència que hi hagué en el poble durant les primeres setmanes del conflicte. Aquest comitè no reconegué la figura de l'alcalde tot i que dels 12 regidors 10 fossin de la CNT i 2 d'ERC. Aquest poder dels anarquistes s'allargà fins al maig de 1937. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

³¹ Com per exemple Girona o Figueres.

altres es retiraren i ràpidament individus d'organitzacions polítiques i sindicals d'esquerra ocuparen el poder, i solien ser els més radicals qui ocuparen dit buit.

A Girona la nit del 19 al 20 de juliol veïns de Salt, entre d'altres municipis, arribaren a la ciutat i començaren les hostilitats vers locals de partits polítics de dreta, locals tradicionalistes, etc. Aquest fet, junt amb la retirada dels militars revoltats, propicià la creació del comitè local. La influència de les persones foranes a la ciutat en aquest context fou rellevant, tal i com afirmà Joan Busquets: *Sembla que a Girona hi era predominant la gent forastera, fossin immigrants de lluny o vinguts dels pobles, també gent asocial i moltes dones i mainada, conduïts pels membres més radicals dels comitès anarquistes.*³² Una prova que denota dita influència fou que Expedit Duran, professor a Salt, serà nomenat president del comitè.

Un altre exemple, a destacar, seria La Bisbal d'Empordà, capital de la comarca del Baix Empordà, on la creació del comitè local fou impulsada pels partidaris de la revolució, en veure que l'exèrcit es retirava, començaren a formar grups i a atansar-se a les casernes, fins que entraren i arreplegaren tot l'arsenal. En poc temps molts veïns de significació proletària anaren armats amb fusells *Maüser* proporcionats a Girona.³³

Es va definir per Decret la legalització dels *Comitès Locals de Defensa*³⁴ en el Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya el 21 de juliol del 1936.

La organització que s'establí, per part de la Generalitat de Catalunya per tal de poder sostenir el control sobre la rereguarda republicana catalana fou el Comitè Central de Milícies Antifeixista coordinant al diferents Comitès Centrals com el de Girona i que aquests coordinessin als comarcals i locals. El Comitè Central de Milícies Antifeixistes amb seu a Barcelona fou creat per la Generalitat de Catalunya de Lluís Companys el 21 de juliol per tal d'organitzar militarment i coordinar els cossos armats de milicians que sortiren en columnes cap al front d'Aragó. El Comitè donà resposta a la nova correlació de forces sorgida arran del fracàs del cop d'estat a Catalunya i aplegà representants de tots els partits polítics del Front Popular i organitzacions sindicals d'esquerra, tot i que

³² Busquets, Joan. "La destrucció d'esglésies a la ciutat de Girona el 1936 i les seves excepcions". *La guerra civil a les comarques gironines (1936-39)*. Col·lecció Quaderns del Cercle 2. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1986: p.197.

³³ Lloberas, Pere. *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de La Bisbal, 1998.

³⁴ Nomenclatura genèrica emprada des de la Generalitat per referir-se a tots el comitès locals que aparegueren sense tenir en compte els diferents noms que a cada poble s'atorgaren, ja en plena guerra.

el poder efectiu d'aquest residí en la CNT i en especial en tres de les figures més emblemàtiques, Joan García Oliver, Buenaventura Durruti i Diego Abad de Santillán.³⁵

La resta de Comitès que restaren per sota en l'escala de poder havien de sotmetre's a la voluntat d'aquest organisme, tal i com esperava Companys. La realitat, però, fou contrària a l'opinió del president ja que el grau d'autonomia i independència dels altres Comitès fou enorme i cadascú podia aplicar una o altra política a nivell local. Cosa que no agradà als republicans més moderats ja que els més radicals veieren ràpidament una oportunitat per tirar endavant la revolució, i amb aquesta, un caos que escapava del control tradicional de les classes dirigents i polítiques en plena guerra civil.³⁶ En moltes ocasions els membres dels comitès, per mitjà de la coerció, foren qui nomenaren directament els representants a l'ajuntament³⁷, tot i que en d'altres fou ERC qui emprà la mateixa tàctica.

La dissolució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes es produí oficialment l'1 d'octubre del 1936 amb la incorporació de la CNT a la Generalitat el 26 de setembre. La dissolució dels Comitès Locals es produí el 9 d'octubre i aquests foren substituïts per ajuntaments anomenats *Consells Municipals*. Malgrat el canvi de nomenclatura gran part dels membres dels Comitès es traslladaren als nous ajuntaments, per tant, en gran part dels municipis es seguí la mateixa política revolucionària, malgrat la constant pèrdua d'influència dels sectors més radicals que desencadenaran en els fets de maig del 1937.

Un de les accions polítiques més comunes en el territori català, i per extensió el gironí, fou el canvi de nomenclatura en els termes municipals on apareixien referències a sants, a fossin carrers o el propi nom del municipi. Només a la comarca de la Garrotxa es canvià el nom oficial de deu poblacions.³⁸

³⁵ En el primer Comitè figuraren 3 membres de la CNT, 3 d'UGT, 1 del PSUC, 2 del POUM, 3 d'ERC, 1 d'UR, 1 d'ACR i 2 militars assessors de la Generalitat.

³⁶ Oportunitat aprofitada pels individus més radicals que majoritàriament vingueren del POUM i de la CNT.

³⁷ Es produí a Fontanilles, Gualta, Torroella... Cádaba, Marciano. "La revolució i la guerra (1936-1939)". *Història del Baix Empordà*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-608.

³⁸ Aquests foren: Sant Privat d'en Bas que passà a anomenar-se Puigsacalm, de St Esteve d'en Bas a En Bas, de St Feliu de Pallerols a Hostoles, de St Miquel de Pineda a Comelles d'Hostoles, de St Iscle de Colltort a Colltort d'Hostoles, de Sta Pau a Pau de Sert, de St Jaume de Llierca a Poble de Llierca, de St Aniol de Finestres a Finestres, de St Joan les Fonts (nucli que pertany a Begudà) a Fonts de Begudà, de St Salvador de Bianya a Hostalets de Capsacosta. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social".

Organització de milícies

Els comitès, a l'empara del poder que adquiriren, reclutaren i armaren milicians, els quals, guarnits amb la típica granota, foren els qui realitzaren accions de control i de vigilància junt amb les accions repressives i coercitives. El seu desplegament i la constant presència en el territori foren la mostra més palpable del poder que assumiren els comitès.³⁹

On l'actuació dels comitès tingué més rellevància, deixant de banda la repressió, fou en la preparació i formació de milícies populars i de columnes per tal de ser destinades al front.⁴⁰

Les milícies populars s'encarregaren d'establir controls de carreteres per tal de vigilar a tothom que intentés arribar als principals nuclis de població de la província.⁴¹

L'organització de les milícies així com el seu manteniment esdevingué un dels factors de major repercussió a Catalunya. El manteniment dels milicians corregué càrrec dels Comitès locals.⁴²

A Olot amb l'esclat revolucionari les milícies ocuparen el convent i l'escola dels escolapis. No hi hagué ocupació de fàbriques, però, per al sosteniment de les milícies el Comitè imposà als grans propietaris i als industrials quantitats econòmiques.⁴³

A Banyoles el monestir de Sant Esteve es convertí en caserna de les milícies.⁴⁴

Història de la Garrotxa. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

³⁹ Part d'aquesta estructura organitzativa degué controlar les finances del comitè, bàsicament, de la recaptació dels tributs de guerra. Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-725.

⁴⁰ Malgrat que el front de guerra no arribà a Catalunya fins l'abril de 1938, s'ha calculat que prop de 65.000 catalans que lluitaren en el bàndol republicà moriren en el front. De la comarca del Gironès, la xifra es situà al voltant dels 700, destacant Girona (188), Llagostera (65), Cassà de la Selva (63) o Salt (51). Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

⁴¹ Una prova de la força dels comitès fou que les patrulles de control no acceptaven els salconduïts fets des de l'alcaldia si no venien avalats pels comitès. Això passà a poblacions com Olot. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

⁴² Fou així com a mínim fins el setembre de 1936, quan el CCDM no fou capaç d'organitzar de manera centralitzada el pagament d'havers de tots els milicians. Es fixà un sou de 10 pessetes diàries a cada milicià així com als membres dels diferents Comitès Antifeixistes, els milicians de guàrdia, els xofers o el personal administratiu. Aquesta quantia era el salari mitjà d'un obrer especialista. Pozo, Josep Antoni. "La reacció popular davant l'aixecament militar: el sorgiment dels Comitès". *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936: Crisi i recomposició de l'estat* vol.1. Universitat Autònoma de Barcelona, 2002: 40-75.

⁴³ Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

El dia 28 de juliol de 1936 215 milicians gironins marxaren de la ciutat rumb a Saragossa per a conquerir-la.⁴⁵ No foren, però, els primers catalans que es dirigiren a la capital aragonesa.⁴⁶ El mateix dia s'informà que a Santa Coloma de Farners es creà la milícia ciutadana i es feu l'allistament per a la milícia antifeixista per a ésser enviada al front, formant part del grup de les comarques gironines.⁴⁷

A Girona Expèdit Duran constituí la secció de metralladores de les milícies.⁴⁸ La segona columna de forces gironines que marxà cap a Saragossa foren les forces d'Artilleria i milicians a càrrec del capità Montangut.⁴⁹

A la capital del Baix Empordà, La Bisbal d'Empordà, la primera columna de voluntaris que marxaren al front estigué formada per 26 individus.⁵⁰ Prèviament, s'organitzaren Milícies populars amb persones de totes les afiliacions i es posaren guàrdies permanents a les entrades del poble que exerciren un rigorós control. Per a qualsevol desplaçament dels veïns era indispensable disposar d'un salconduit amb el segell de tots els grups representats en el Comitè.⁵¹ El Comitè fou el responsable de les milícies que actuaren a nivell local, mentre que l'Ajuntament bisbalenc s'encarregà de les milícies que es destinaren al front.⁵²

La primera columna de milicians voluntaris que marxà al front d'Aragó des de Palafrugell, organitzada pel Comitè partí el dia 06/08/1936.⁵³ Tot i que no foren els primers palafrugellencs en allistar-se voluntàriament a les milícies populars.⁵⁴

⁴⁴ Aquesta pràctica fou molt habitual, sovint els monestirs, seus de partits de dreta, etc. Foren reutilitzats per les milícies, comitès... Galofré, Jordi. "Guerra i revolució". *Jacint Masgrau i Butinyà (1895-1950): per Banyoles i per la República*. Banyoles: Ajuntament de Banyoles, 1999.

⁴⁵ Marxaren en un tren compost per dotze unitats de la Creu Roja. *L'Autonomista*, 28/07/1936, pàg. 3.

⁴⁶ La "Columna Durruti" sortí de Barcelona el 24 de juliol de 1936 en direcció a Saragossa, arribà a tenir en un primer moment prop de 2.500 milicians, tot i que durant el transcurs de la guerra arribà als 6.000 integrants. Paz, Abel. *Durruti en la revolución española*. Madrid: La espera de los libros, 2004.

⁴⁷ *L'Autonomista*, 28/07/1936, pàg. 3.

⁴⁸ Situada a l'antic edifici del Col·legi dels Germans de la doctrina cristiana. *L'Autonomista*, 31/07/1936, pàg. 3.

⁴⁹ Formades per 130 voluntaris, marxaren el dia 02/08/1936. *L'Autonomista*, 31/07/1936, pàg. 3.

⁵⁰ Entre els quals hi hagué el corresponsal del diari *L'Autonomista*, Narcís Lloberas. S'enrolà en les Milícies de l'Esquerra Republicana de Catalunya. Un exemple de que els individus que formaren les columnes de milicians provenien de tota classe d'oficis. *L'Autonomista*, 06/08/1936, pàg. 2.

⁵¹ Aquesta pràctica fou emprada en la majoria de pobles de la província de Girona per tal de controlar, durant els primers dies-setmanes del conflicte el flux de vehicles. Lloberas, Pere. "La gran revolució". *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de La Bisbal, 1998: 273-299.

⁵² Lloberas, Pere. "La gran revolució". *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de La Bisbal, 1998: 273-299.

⁵³ En total foren 80 voluntaris. *L'Autonomista*, 06/08/1936, pàg. 2.

Un exemple de les *Milícies Ciutadanes* foren les que es constituïren a Figueres a mitjans d'agost de 1936. Aquestes havien de ser les encarregades de salvaguardar l'ordre públic en la ciutat.⁵⁵

De Girona també sortí una *columna volant*, organització d'avantguarda de les Milícies Antifeixistes, per donar impuls als pobles on la revolució no havia arribat, alhora que serví per a contenir els actes de pillatge i donar major seguretat als camperols.⁵⁶

A més a més també es promulgà la participació activa de la població civil a través de subscripcions populars destinades al sosteniment de les milícies, entre d'altres.⁵⁷ Aquestes foren anunciades per la premsa per a que arribessin a tots els ciutadans, aparegueren els noms dels ciutadans que ja havien fet un donatiu per incentivar la participació.⁵⁸

⁵⁴ El dia 26/07/1936 s'allistaren 38 milicians palafrugellencs, incloent-hi la primera dona, Lola Blaia, que partiren al front d'Aragó. ARA, 27/07/1936, pàg. 2. Apareixen els noms dels voluntaris.

⁵⁵ Foren 3 grups amb un total de 200 persones que feien 3 torns de 8 hores diàries. *L'Autonomista*, 15/08/1936, pàg. 1.

⁵⁶ Aquests milicians tingueren la missió, no d'anar al front, sinó d'assegurar-se que la revolució s'estengués arreu del territori, tot protegint als més desprotegits en el camp, els camperols. *L'Autonomista*, 01/08/1936, pàg. 2.

⁵⁷ Els donatius podien estar destinats a: Hospitals de sang, Milícies Populars, als Milicians del front, a queviures que serien destinats al front, etc. Per exemple, des de Salt sortí un comboi de queviures, un camió de patates, organitzat per la Comissió de Proveïments de Girona amb direcció al front de guerra de Saragossa. *L'Autonomista*, 22/08/1936, pàg. 3.

⁵⁸ Un dels molts exemples: "*Subscripció Popular per a les Milícies: El ciutadà Ricard Arias ens ha lliurat 10 pessetes per a les Milícies Antifeixistes. Del ciutadà Joan Homs hem rebut la quantitat de 10 pessetes destinades a la subscripció en pro dels Hospitals de Sang*". *L'Autonomista*, 20/08/1936, pàg. 3.

Membres

Els individus que formaren els Comitès Locals Antifeixistes foren, exclusivament, d'esquerra. No hi hagué en cap d'aquests un sol membre que fos militant d'un partit de dretes, provinent de l'estructura eclesiàstica, monàrquic... Això no significà que gent benestant no hi pogués formar part, un exemple és el comitè d'Orriols en el que molts dels membres més compromesos amb la causa revolucionària foren propietaris benestants.⁵⁹ D'altra banda, molts obrers sense significació política fins aleshores ocuparen càrrecs de rellevància dins els dits comitès.

La majoria foren veïns del propi terme municipal tot i que no hi faltaren individus de pobles propers. Un exemple fou La Bisbal on tots els del comitè foren persones senzilles, bisbalencs o d'algun poble veí. Gairebé tots pertanyien a la simple massa obrera (oficials o peons) amb algun camperol.⁶⁰

Era relativament fàcil reconèixer un membre del comitè local ja que "l'uniforme" oficial dels milicians fou la granota blava o directament roba de feina. Fins i tot el comitè de milícies de Ripoll va encarregar a diferents botigues la compra de granotes, gràcies a factures dels dies 19-21 de juliol de 1936 que s'han conservat.⁶¹ A més a més les locucions verbals de tipus servil i cerimonial desaparegueren, ningú deia *senyor*, *don* o *vostè*, tothom es tractava de *camarada* i de *tu* i deia *Salut!*.⁶²

En municipis com Palafrugell el propi alcalde, Martí Jordi Frigola, d'ERC, encapçalà el comitè local sent el president. Altres dels components destacats foren: Ernest Morató provinent d'ERC, Domènec Català Bardie del POUM, Juli Colom Font d'URE, Enric Miranda Jofre de FOUS⁶³ i com a milicians locals destacaren Josep Escalé, Pere Pey Sardà i Lluís Sabater (àlies Xera).⁶⁴ Lluís Mascrot, Joan Fitó i Elpidi Faiet foren els encarregats de la Comissió de Proveïments.⁶⁵

⁵⁹ Maymí Josep, Josep Ros i Xavier Turró. "La revisió del mite: el Comitè Antifeixista d'Orriols (juliol 1936-maig 1937)" *Revista de Girona* nº 183 juliol-agost 1997. 56-63.

⁶⁰ Lloberas, Pere. "La gran revolució". *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de La Bisbal, 1998: 273-299.

⁶¹ Castillo, Sofia. "Els primers dies de la guerra civil a Ripoll: Un testimoni Escrit". *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 1987-1988: 43-49.

⁶² Orwell, George. *Homenatge a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 2010. Pàg. 35-36.

⁶³ Federació Obrera d'Unitat Sindical. Lligada al POUM.

⁶⁴ Salvatella, Josep i Montserrat Colomé. *Crònica d'un segle: Palafrugell 1900-1999*. Palafrugell: Baix Empordà, 2000.

⁶⁵ ARA, 27/07/1936, pàg. 2.

Un altre dels municipis gironins on l'alcalde presidí el comitè fou Cassà de la Selva. El comitè el formaren l'alcalde Josep Dalmàs (ERC) junt amb altres individus del mateix partit i membres de la CNT local.

A Girona ciutat el comitè el presidí l'esmentat Expedit Duran (CNT-FAI) qui junt amb Miquel Santaló (ERC) monopolitzaren la direcció i presidència. Joan Quer (POUM) s'ocupà de les finances, Salvador Piñol (CNT), Vicenç Tarradell i Andreu Corominas s'encarregaren de justícia i prevenció, Martí Juanola (POUM) i Lluís Edo s'encarregaren de registre i expropiacions, Antoni Duran de la circulació i carburants i Gil Junqueras fou el secretari.⁶⁶ La seu del comitè fou l'edifici de l'antic govern civil.⁶⁷

A Ripoll Josep Mas, militant del PCC⁶⁸ fou escollit pels representants de les forces d'esquerra locals com a president del comitè de la vila. El càrrec el mantingué fins el 17 d'octubre, quan es constituí el nou ajuntament de Ripoll del qual en fou escollit alcalde tercer, tot i que el càrrec no durà gaire ja que fou suprimit a petició de la CNT. Els membres d'aquest comitè jugaren al final del conflicte un paper protagonista transportant exiliats a Voló (Rosselló).⁶⁹

A Olot, la constitució del comitè fou amb 2 representants de cadascuna de les 11 formacions polítiques d'esquerra existents a la ciutat, amb un total de 22 membres, la presidència recaigué en Mariano Sánchez, membre del POUM i com a secretari exercí Antoni Planagumà d'ARC.⁷⁰ Es constituí el dia 21 de juliol i fou la màxima autoritat municipal fins a la seva dissolució, l'octubre de 1936.⁷¹

A Camprodon el poder real estigué en mans del comitè, el qual fou integrat, entre altres, per Patllari Vila, Josep Jounou, Tinet de la Farga, Pep Agutzil i Joan Margall. La

⁶⁶ Clara, Josep. "La Guerra Civil (1936-1939)". *El personal polític de l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1987: 45-62.

⁶⁷ Maymí, Josep. "El Comitè Antifeixista". *La Girona convulsa: entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*. Quaderns d'història de Girona. Girona: Ajuntament de Girona, 2004. Veure també Carles, Francina. "La guerra civil". *Història de Girona*. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. 2ª ed. Girona: CCG Edicions, 2006: 559-596.

⁶⁸ Partit Comunista de Catalunya, que a partir del 22 de juliol junt amb altres partits fundaran el PSUC.

⁶⁹ Balent, Andreu. "Del Ripollès a la Cerdanya, guerres i revolució: Josep Mas i Tió (1897-1946), militant i guerriller". *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 2003-2004. 81-98.

⁷⁰ Les forces polítiques i sindicals que integraren el comitè foren: ERC, JERC, CNT, FAI, FLS, Centre Obrer, PSUC, Sindicat Agrícola, IR, POUM i ARC. El poder efectiu, però, recaigué en mans de les forces més radicals, els anarcosindicalistes i el POUM. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

⁷¹ Canal, Jordi. "La Guerra Civil". *Olot*. Quaderns de la revista de Girona vol. 12. Sèrie: Monografies Locals. Girona: Diputació de Girona, 1989: 66-67.

política dominant quedà aglutinada en l'anomenat *Centre Republicà d'Esquerrres*, amb forta influència de la CNT.⁷²

A Orriols la cúpula dirigent del comitè estigué formada per en Genís Serrats (àlies Gaspar), Enric Massanes (àlies Costal) i Genís Puig (àlies Mariets), fou un dels comitès locals gironins més activament revolucionaris. El 31 de gener de 1937, però, es constituí un nou consistori seguint les ordres de la Generalitat de Catalunya, on es veié que el pes dels antics membres del comitè persistí, tal i com passà a molts altres termes municipals. Els membres foren: Per part de la CNT: Genís Serrats encarregat de Defensa i Seguretat Interior, Enric Massanes encarregat d'Economia, Rafael Teixidor Serveis Públics, Josep Pujol (2n conseller) Sanitat i Assistència Social. Per part d'ERC: Josep Teixidor (1r conseller) Abastaments, Joan Mercader Agricultura. Per part d'UGT: Joan Soler justícia, Josep Armengol Obres Públiques i Mateu Bruset finances.⁷³

A Salt el Comitè Central estigué format per José Fontané, Narciso Mis, Francisco Estany, Juan Soler, Saturnino Barceló i Juan Maurici a la presidència. Juan de Llinas, Francisco Arolas, Enrique Planas i Jaume Bosch dins del Comitè de Proveïments i Miquel Capell Aliu, Angel Barceló, Salvador Fita i Juan Santana en el Comitè de Construccions⁷⁴.

A diferència del model del *Comitè Central* de Barcelona, a l'Empordà destacà l'absència d'ERC als comitès locals, i quedà únicament en mans de les forces obreres la seva composició i la seva coordinació. Des d'un punt de vista actiu la curta vida d'aquests comitès s'avé amb el mapa comarcal de la implantació de les organitzacions polítiques PSUC i POUM i de les organitzacions sindicals CNT, UGT i UR; per aquest motiu la implantació dels comitès a la comarca no fou ni homogènia ni total.⁷⁵

El destí dels diferents components dels comitès fou variat. Alguns foren buscats per l'autoritat republicana pels crims que varen cometre durant els primers mesos del

⁷² Planas, Sílvia. "Temps de Guerra". *Camprodon*. Quaderns de la revista de Girona vol. 27. Sèrie: Monografies Locals. Girona: Diputació de Girona, 1993: 80-81.

⁷³ Maymí, Josep "Presa i gestió del poder". *Entre la violència política i el conflicte social. Els Comitès Antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la Guerra Civil 1936-1939*. Salt: Ajuntament de Salt/ Publicacions l'Abadia de Montserrat, 2001: p. 47-48.

⁷⁴ Maymí, Josep. *Entre la violència política i el conflicte social: Els Comitès Antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la guerra civil 1936-1939*. 1ª ed. Salt: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/ Ajuntament de Salt, 2001: p. 107.

⁷⁵ Fins a l'octubre de 1936 la conjunció dels comitès actius va ser l'eix de l'organització social de la comarca. Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

conflicte actuant sanguinàriament en els comitès, per ser jutjats pels tribunals populars. Un exemple d'aquest cas serien els membres de l'esmentat comitè d'Orriols encapçalats per Genís Serrats. El dia 23 de juliol de 1937 es publicà un anunci de requisitòria contra els restants membres processats: Genís Serrats, Enric Massanes, Joan Serra, Genís Puig, Ignasi Meler, Narcís Pujol i Joan Massanes, per assassinats, detencions il·legals, robatori i altres delictes comesos a Orriols⁷⁶. La sort dels membres d'aquest comitè fou aleatòria: Genís fou l'únic que anà al front on morí. Genís Puig, Enric i Joan Massanes i Joan Cos fugiren a França. Joan Serra i Ginés Baró foren executats durant la posterior repressió franquista i Rossend Barbosa, Alfons Joher i Joan Campistol compliren condemna durant anys⁷⁷.

L'exili a França fou el destí més recurrent per part dels antics membres dels comitès locals. Fou el destí escollit per exemple per Ramir Deulofeu Quintana, president del comitè local de Palafrugell des del setembre de 1936 i alcalde durant tot el conflicte qui junt amb altres dels membres decidiren prendre el camí de l'exili en els darrers dies de gener de 1939, un cop es veié que Catalunya no oposaria més resistència a les tropes nacionals.

A molts membres que treballaren al si dels comitès els costà adaptar-se a la nova vida política que s'encetà l'octubre de 1936. Membres que tingueren rellevància en comitès com el de Banyoles, Porqueres, Serinyà... es trobaren en minoria dins els Consells Municipals i sempre foren qüestionats.⁷⁸

Partits polítics i sindicats

Els militants d'ERC, partit implantat arreu del territori gironí, fou un dels principals partits polítics de l'època. Els quals sovint més per afinitat a combatre al feixisme que no pas per convicció amb les tesis revolucionàries foren part activa d'aquests Comitès. En aquest darrer cas es pogué generalment, sempre amb excepcions, evitar un major

⁷⁶ Es publicà en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. El dia 20 de maig de 1937 vuit membres del Comitè d'Orriols ingressaren a la presó de Girona: Guillem Sabater Ventura, Rossend Barbosa Cruset, Joan Cos Costa, Pere Batllori Salleras, Joan Campistol Corretger, Genís Baró Costa, Narcís Masmartí i Josep Pujol Llauro. Aquestes detencions foren una prova evident que els Comitès i la seva impunitat desaparegué i que els crims a la rereguarda foren perseguits pel propi bàndol republicà. Clara, Josep. "Els fets de maig de 1937 a la regió de Girona". *Revista de Girona* nº 116, maig-juny 1986. 33-37.

⁷⁷ Maymí Josep, Josep Ros i Xavier Turró. "La revisió del mite: el Comitè Antifeixista d'Orriols (juliol 1936-maig 1937)" *Revista de Girona* nº 183 juliol-agost 1997. 56-63.

⁷⁸ En aquest context, alguns líders dels antics comitès s'allunyaren de la vida política mentre altres optaren per crear un contrapoder a l'ajuntament, sovint materialitzant-se en sindicats agrícoles. Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-725.

descontrol alhora reprimir als *indesitjables*⁷⁹, un dels casos més emblemàtic fou Cassà de la Selva, municipi que es convertí en refugi de molts capellans i gent de dreta.⁸⁰

El partit polític, deixant de banda ERC, que més protagonisme hi tingué aportant membres en dits comitès fou, sense dubte, el POUM. Aquest partit defensà el marxisme revolucionari mitjançant el socialisme democràtic i oposant-se a l'estalinisme. Tingué una presència notòria a la regió de Girona, només cal estudiar la seva implantació en el Baix Empordà, on figurà en poblacions com La Bisbal, Sant Feliu de Guixols, Torroella de Montgrí, Palafrugell... els quals eren els grans nuclis industrials i on es concentrava la majoria de la població de la comarca.⁸¹

Per altra banda, els altres grans aportadors de membres als Comitès foren els sindicats a través de la massa obrera. Cal destacar, en primer lloc, la CNT-FAI d'estructura confederal i anarcosindicalista. Fou un dels sectors més radicals de l'esquerra i sovint foren els que més pressionaren per a tirar endavant les propostes més revolucionaries, tals com les col·lectivitzacions de terra. L'altre gran sindicat, tot i que amb menys força inicialment, fou la UGT d'orientació socialista i vinculat al PSOE. Aquests darrers foren més moderats en quant a l'actuació de caire revolucionari i s'aliaren amb ERC per a fer una força de contrapès, dins el bàndol republicà, a l'impuls revolucionari que imposaven la CNT i el POUM.⁸²

El paper de la dona

Els esquemes tradicionals feien de la dona una persona marginada dins la vida pública. No tenien cap pes dins les preses de decisions polítiques a cap nivell territorial. Això canvià, plenament, durant la guerra civil. Les dones, tot i no prendre part en les cúpules dirigents, si que s'havien afiliat en els sindicats en massa. Gran part del públic en els mítings eren dones i sovint se les ha culpabilitzat de la radicalització dels primers mesos de la guerra en la rereguarda republicana catalana.

⁷⁹ Segons el bàndol republicà els indesitjables foren tota persona de dretes, catòlica...

⁸⁰ L'alcalde i alhora president del Comitè local, Josep Dalmàs Martí, fou el primer en posicionar-se en contra de l'onada de violència anticlerical que es desfermà a tot el territori gironí. Maymí, Josep. "Repensar la dinàmica de la violència a la rereguarda". *Entre la violència política i el conflicte social. Els Comitès Antifeixistes de Salt i d'Orriols en el context de la Guerra Civil 1936-1939*. Salt: Ajuntament de Salt/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001: 47-48.

⁸¹ Cárdua, Marciano. "La revolució i la guerra (1936-1939)". *Història del Baix Empordà*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-608.

⁸² Aquest xoc de maneres d'actuar políticament tindrà com a element fonamental els fets de maig.

Durant les primeres setmanes hi hagueren milicianes que anaren al front d'Aragó on lluitaren en iguals condicions que els homes, fet que no agradà a determinats dirigents republicans ja que creien que era una actitud més utòpica que no pas efectiva.⁸³ Les milicianes no pogueren demostrar que la dona podia rendir al mateix nivell que un home en el front de batalla.⁸⁴ Un exemple d'aquesta situació fou Lola Blaia, miliciana de Palafrugell, qui dins les Joventuts Llibertàries Antifeixistes de la CNT-FAI lluità en el front de Casp (Aragó) al llarg de les primeres setmanes del conflicte.⁸⁵

A la rereguarda catalana, no fou estrany veure dones sent part activa dels comitès locals. Un exemple fou Àngela Clos Batlle, de la CNT de Palafrugell, la qual acabà sent regidora de cultura en el consell municipal fins al gener de 1939.

La primera dona regidora de la ciutat de Girona fou la mestra Antònia Adroher, militant del POUM, qui fou nomenada regidora de cultura el dia 21 d'octubre de 1936. Després dels *fets de maig*, per la seva condició de *poumista*, marxà de l'ajuntament gironí.⁸⁶

A la comarca de la Garrotxa, però, tot i haver partits amb seccions femenines entre els seus afiliats (ACR, POUM, ERC...) i participar algunes d'elles en els fets revolucionaris de 1936, no hi hagué cap dona garrotxina incorporada als comitès, milícies o ajuntaments fins al maig de 1938, quan Dolors Illa entrà a l'Ajuntament de Castellfollit de Roca com a 3ª tinent d'alcalde en representació de la CNT.⁸⁷

⁸³ Un dels més significats dirigents republicans contraris fou Largo Caballero qui després de reorganitzar l'exèrcit, passant d'un exèrcit de milícies a un exèrcit "professionalitzat" les dones passaren d'estar en el front de batalla a ocupar-se de tasques a la rereguarda, sobretot la confecció d'uniformes o tasques d'assistència social. Crusells, Magí. "Libertarias: la utopía durante la guerra civil española no fue solo cosa de Hombres". *Filmhistoria online* núm. 3, 1996: 295-300.

⁸⁴ La revista *Vida nueva* publicà en 1938: "...La mujer, en la retaguardia para ocupar hospitales, ya que la dulzura de la mujer no tiene rival para estos menesteres, en las guarderías infantiles porque aunque la mujer no sea madre, el sexo le llamaba y sabe hacerlo, en las fábricas, en los puestos mejores y de menor esfuerzo por su debilidad y estructura, y en las oficinas, en aquellos puestos en que pueda desarrollar una labor fructífera, siendo deber del hombre enseñarla y educarla, para que cuando a él le obliguen a dejar su puesto haya una mujer capaz de desempeñarlo..." Missatge en clau propagandístic del canvi de rol que les altes jerarquies del bàndol republicà propugnaren per a la dona. Rodríguez, Blanca. *El papel de la mujer en la guerra civil*. Salamanca, Universidad de Salamanca, 2011-2012.

⁸⁵ Salvatella, Josep i Montserrat Colomé. *Crònica d'un segle: Palafrugell 1900-1999*. Palafrugell: Baix Empordà, 2000.

⁸⁶ Boadas, Joan. *Segona República i Guerra Civil a Girona: 1931-1939*. Col·lecció Conferències a l'Arxiu Municipal vol. 1. Girona: Ajuntament de Girona. 2006.

⁸⁷ Fet que denota que sovint es tendeix a mitificar la participació directe de la dona en els fets revolucionaris, els casos que es donaren no tingueren la rellevància que se'ls ha pogut donar amb el pas del temps. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

Repressió

La cara més fosca que es visqué en la rereguarda catalana, així com en totes, fou la repressió que es produí. En el cas català, les accions repressives es centraren, sobretot durant els primers mesos del conflicte, en persones relacionades amb l'estament eclesiàstic, persones vinculades a partits de dretes, monàrquics, tradicionalistes, carlistes... tot i que en molts casos es produïren els assassinats com a resposta a revenges personals.⁸⁸ La Lliga i la C.E.D.A. quedaren prosclites i es perseguiren als seus antics membres⁸⁹ tot i que no foren els únics partits polítics que s'eliminaren⁹⁰. Posteriorment es perseguí als autors dels crims que es produïren durant aquest període a través dels Tribunals Populars. Un exemple és la ja esmentada persecució als antics membres del comitè d'Orriols a través d'anuncis de requisitòria⁹¹.

La repressió, a Catalunya, s'inicià l'endemà de la victòria de les forces del *Front Popular* a càrrec de les *Patrulles de Control*⁹² els quals pogueren arribar als 700 milicians arreu de Catalunya, actuant de forma paral·lela a la Prefectura de Policia⁹³. Dita situació s'allargà fins als *Fets de maig* quan la societat catalana tornà a estar controlada pel govern de la República.⁹⁴ Les *Patrulles de Control*, però, seguiren existint fins al juny de 1937.⁹⁵

⁸⁸ Massot, Josep. *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya: testimoniatges*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1987.

⁸⁹ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939): l'aixecament militar". *Història de l'Alt Empordà* Vol 1. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

⁹⁰ A Girona, per exemple, de tota la gamma de partits existents el 19 de juliol van desaparèixer: Lliga Catalana, Acció Popular Catalana, Comunió Tradicionalista, Derecha de Catalunya i els radicals. A la banda republicana també s'eliminaren determinats partits polítics, però no a causa de la repressió. L'exemple més clar seria el dia 23 de juliol quan el Partit Comunista de Catalunya, la Unió Socialista de Catalunya, el Partit Català Proletari i la Federació Catalana del PSOE, es fusionaren constituint el PSUC. Soler, Joan. "El 19 de juliol del 1936 a Girona". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26, 1982: 311-328.

⁹¹ L'anunci de requisitòria contra Genís Serrats es publicà a l'Autonomista del dia 23 de maig de 1937, pàgina 2.

⁹² Escamots amb major o menor grau d'espontaneïtat formats per militants d'organitzacions obreres: 325 de la CNT, 145 de l'UGT, 185 d'ERC i 45 del POUM. Coordinats per la Comissió d'Investigació del CCMA i dirigida per Aureli Fernández. L'organització es creà oficialment el 10 d'agost de 1936 amb la missió de perseguir a tot col·laborador i/o simpatitzant de la aixecament feixista. Pozo, Josep Antoni. *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2002.

⁹³ Sòria, Josep M^a. "Un pistolero se confiesa: Miquel Mir publica el impactante dietario de un patrullero de la FAI en 1936". *La Vanguardia* 06/10/2007: 38-39.

⁹⁴ Benet, Josep. *Memòries. De l'esperança a la desfeta 1920-1939*. 1^a ed. Barcelona: Edicions 62, 2008.

Aquests *incontrolats* són els qui s'han dut d'ençà que s'acabés el conflicte la majoria de les acusacions relacionades amb les majors barbaritats comeses a la rereguarda catalana, però cal fer matisos i s'hauria d'entrar a mirar cas per cas ja que molts assassinats ho segueren per revenges personals alienes al conflicte.⁹⁶

Les persones perseguides sofriren detencions, tortures, registres domiciliaris, la confiscació de les seves propietats, empresonaments i en el pitjor dels casos trobaren la mort a mans dels milicians, fins i tot un cop ja empresonats⁹⁷. Destaquen els dies posteriors al primer atac del *Canarias* a la costa gironina, el qual suposà la primera toma de contacte amb la realitat d'una guerra civil per a molts dels ciutadans de les comarques gironines.⁹⁸

Les xifres de víctimes mortals per la repressió a la rereguarda catalana és un dels aspectes més rellevants del període i un dels que menys es coneix. Les xifres que s'han presentat al llarg del temps d'ençà que acabà el conflicte han oscil·lat molt. Les primeres xifres foren, expressament, exagerades pel nou règim que s'establí en el país⁹⁹. Segons els historiadors Josep Mª Solé i Joan Villarroya el total de víctimes a la rereguarda catalana durant la guerra civil fou de 8.148, aproximadament 2.000 dels quals corresponen a persones eclesiàstiques (1.190 capellans, 795 religiosos regulars i 50 monges).¹⁰⁰ Segons Josep Termes a Catalunya foren assassinats 1.541 sacerdots d'un total de 5.060 repartits en 8 diòcesis i 896 membres d'ordres religioses, fent un total de 2.437 persones. Aproximadament a la diòcesi de Girona foren assassinades 272 persones vinculades a l'església, entre clergues i religiosos.¹⁰¹

⁹⁵ Es dissolgueren el 4 de juny de 1937 amb la publicació d'una ordre de dissolució i d'entrega de tot l'armament i plaques identificatives dels *patrullers*. Molts dels quals o passaren a la clandestinitat, marxaren al front (com Genís Gaspar) o s'exiliaren.

⁹⁶ Villarroya, Joan. "Els incontrolats". *Violència i repressió a la rereguarda catalana: 1936-1939*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1988.

⁹⁷ Un exemple són els 11 assassinats que es produïren al camp del Triai (Olot) la nit del 30 d'octubre de 1936 com a represàlia a conseqüència del bombardeig de la ciutat de Roses pel creuer *Canarias*. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa* vol. 5. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

⁹⁸ Clara, Josep. "Bombardeig de Roses i nit de terror". *Revista de Girona* nº 118 (1986): 72-76.

⁹⁹ Es va promoure una campanya per desprestigiar al bàndol republicà exagerant els horrors i la repressió empresa per aquests durant el conflicte.

¹⁰⁰ Solé Josep M^a i Joan Villarroya. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*. 2 vol. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1989.

¹⁰¹ La majoria dels morts tingueren lloc l'any 1936 durant els primers mesos de guerra. Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

Les xifres oficials de la Generalitat s'aproximen a dita estimació tot i que el nombre d'assassinats augmenta fins als 8.352 al llarg de tot el conflicte. Durant els mesos compresos entre juliol i setembre de 1936, el període més sanguinari en la rereguarda durant tot el conflicte bèl·lic, la xifra de víctimes correspon a 4.682. Les pertinences de les quals es desglossen en¹⁰²:

Religiosos	2.441
Lliga Regionalista	281
Carlistes	1.199
C.E.D.A.	213
Falange	108
Renovación Española	70
Acció Ciutadana	117
Unión Patriótica	36
Sindicato Libre	110
Fejocistas	73
Altres	34
Total	4.682

Cal distingir 2 períodes diferents entre l'inici del conflicte i els *Fets de maig*, en quant al grau de repressió mortal que visqueren a Catalunya els *facciosos*¹⁰³. El primer correspon als mesos de juliol i agost de 1936 i el segon als de setembre i octubre del mateix any.¹⁰⁴

Jugaren un paper rellevant en la divulgació d'aquests fets la premsa de l'època. Informaren dels fets tant en els fronts de batalla com en la rereguarda. Exposaren les reformes de caire revolucionaries empreses pels comitès, però també la cara obscura d'aquests, és a dir, les detencions, registres domiciliaris, patint, però, la censura dels comitès. Quasi tots els municipis tenien una edició de premsa local, amb ideologies diverses, per tant, també foren víctimes de la repressió. Molts diaris de dretes foren

¹⁰² Sòria, Josep M^a. "Un pistolero se confiesa: Miquel Mir publica el impactante dietario de un patrullero de la FAI en 1936". La Vanguardia 06/10/2007: 38-39.

¹⁰³ Terminologia emprada per les autoritats republicanes per descriure a tota persona que donés suport al bàndol nacional. Incloent-hi personatges del món de la política vinculats a partits de dreta, gent religiosa, gent adinerada, etc.

¹⁰⁴ Tot i que els assassinats no pararen en la rereguarda catalana durant tot el conflicte, bàsicament es centraren en aquests primers mesos.

clausurats per les noves autoritats revolucionàries, és el cas del diaris del gironès com *El Norte de Gerona*¹⁰⁵, *Vida Catòlica*¹⁰⁶. A la comarca de la Garrotxa els setmanaris olotins clausurats foren *El Deber*, *La Tradició catalana*, *Esquerra* i *La Ciutat d'Olot*. El diari *Camarada*, portaveu del POUM també fou clausurat arran dels fets de maig de 1937.¹⁰⁷ D'altres es crearen per a ésser el portaveu de les tesis que promulgaren cada partit o sindicat.¹⁰⁸ També, lògicament, es donà el cas de premsa que va continuar la seva tasca sense ser clausurada o col·lectivitzada. A Girona, per exemple, existí *L'Autonomista*¹⁰⁹. La premsa fou un instrument d'influència, una prova és que als subscriptors anteriors al 18 de juliol no se'ls permeté renunciar a dita subscripció.¹¹⁰

Durant el període comprés entre juliol i agost de 1936, la revolució va empènyer a cometre barbaritats emparant-se en el moment caòtic que es vivia. Les persecucions i els assassinats de monges, sacerdots, religiosos, gent d'ordre i personalitats vinculades a formacions polítiques de dreta, la destrucció i l'incendi de locals polítics, esglésies, convents o altres edificis de culte, i els actes de revenja personal per part de molts presos que acabaven de ser alliberats dels centres penitenciaris sense cap mena de control a partir del mateix 19 de juliol, foren els desordres viscuts en el bàndol republicà com a indignació per l'aixecament, primer i com a reacció pel seu fracàs més tard.¹¹¹

Degut a la persecució molts gironins decidiren fugir a França, degut a la proximitat de la frontera, per després entrar a l'*Espanya Nacional* per Irún. Hi hagué xarxes organitzades

¹⁰⁵ Diari carlí. Carles, Francina. "La insurrecció militar i els efectes a la ciutat". *Història de Girona*. 2ª ed. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. Girona: CCG, 2006: 352-368.

¹⁰⁶ Setmanari portaveu de l'acció catòlica del Bisbat de Girona. Carles, Francina. "La insurrecció militar i els efectes a la ciutat". *Història de Girona*. 2ª ed. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. Girona: CCG, 2006: 352-368.

¹⁰⁷ Només La Ciutat d'Olot, afí a ACR, pogué treure un número el 8 d'agost de 1936, però degut a les pressions del comitè a sotmetre's a la censura els redactors desistiren a continuar l'edició. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹⁰⁸ El diari *Front* esdevé l'òrgan oficial del PSUC i de la UGT. L'*Espurna* el del POUM, *Gerona-CNT* vinculat al sindicat anarquista... Carles, Francina. "La insurrecció militar i els efectes a la ciutat". *Història de Girona*. 2ª ed. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. Girona: CCG, 2006: 352-368.

¹⁰⁹ Diari gironí vinculat al republicanisme federal propietat de la família Rahola, editat des de 1898 fins al 1939. Tot i no estar vinculat a cap partit polític, se'l va associar a ERC. Puig, Anna. "L'Autonomista, un diari familiar i interclassista". *El Punt Avui*. 15/03/2014: 27.

¹¹⁰ Es considerava una maniobra de caràcter contrarevolucionari. Figueres, Josep Mª. "Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil" *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura* nº20, 1997: 85-123.

¹¹¹ Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

amb guies que facilitaren l'accés a França per les muntanyes de l'Albera.¹¹² Alguns d'aquests fugitius trobaren la mort a la frontera, a la zona d'Oix, Bassegoda, Beget... Es detingueren a una part dels *guies* i foren acusades de ser elements contrarevolucionaris i feixistes, i foren conduïts a la presó de Girona.¹¹³

La gent que tot i ésser de dretes es quedà a Santa Coloma patí la repressió de la *revolució* que es materialitzà en presó, judicis, confiscacions, entre d'altres.¹¹⁴

Cal remarcar que hi hagueren pobles on la repressió republicana no arribà o fou molt suau en comparació amb els més revolucionaris. Són exemples Bassegoda, Beget, Beuda, Maià de Montcal, Mieres, Riudaura, Sant Feliu de Pallerols, Sant Privat d'en Bas...¹¹⁵

Església

L'estament eclesiàstic acabà esdevenint un dels sectors més castigats durant el període revolucionari. Una de les primeres conseqüències del fracàs del cop d'estat a Catalunya foren la crema d'esglésies, convents, etc. Fou un acte vandàlic que es va estendre arreu del territori. No fou una pràctica nova, ja que l'anticlericalisme portava una llarga trajectòria en terres espanyoles i catalanes.¹¹⁶

¹¹² Passar la frontera tenia un preu que oscil·lava entre les 2.000 i les 6.000 pessetes, una quantia més que considerable en l'època. Les anomenades Milícies Pirinenques, només a l'Alt Empordà estigueren formades per aproximadament 500 homes, eren les encarregades de controlar la zona de muntanya i evitar la fugida. Altres zones de pas foren Rabós, Vilamaniscle o Espolla. No només fugiren per terra, els ports de Roses, el Port de la Selva o Portbou també s'utilitzaren per a aquest fi. Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹¹³ Entre aquests guies hi hagué Lluís Trayter, d'ideologia carlina, afiliat al Centre Tradicionalista qui durant l'època franquista arribà a ser el cap de la FET y de la JONS a Olot. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹¹⁴ Una de les formes de repressió més comunes era la imposició de multes econòmiques a la gent benestant. Caireta, Eugeni. "Creacions de la revolució". *La Guerra Civil a Santa Coloma de Farners*. Col·lecció Estudis i textos 1. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 1991: 105-139. Aquesta pràctica, però, fou comú a tot el territori, no només es va fer a Santa Coloma de Farners.

¹¹⁵ Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹¹⁶ Durant el Trienni Liberal (1820-1823) per exemple s'assaltà la residència episcopal del bisbe de Vic, fou fet presoner i morí a la ciutadella de Barcelona. La Parra, Emilio. "Los inicios del anticlericalismo español contemporáneo (1750-1833)". *El anticlericalismo español contemporáneo*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1998. També foren víctimes 25 frares de Manresa i es devastà el monestir de Poblet, a mans de pagesos vinguts de pobles veïns, tal i com passà en repetides ocasions durant la Guerra Civil. Pérez, Juan. "Curas y liberales en la revolución burguesa". *Revista ayer* nº 27 (1997): 67-100. Durant el mes de maig de 1931, un mes després de proclamar-se la II República a Espanya, hi hagueren nombrosos incidents vinculats amb l'anticlericalisme amb cremes de convents (sobretot en el sud i sud-est del país). Álvarez, Manuel. *Anticlericalismo y libertad de conciencia. Política y religión en la Segunda República*

Malgrat l'onada anticlerical, a la Garrotxa les indústries tradicionals d'imatges religioses continuaren fabricant sants que el propi Comitè d'Olot o l'Ajuntament s'encarregaren de comercialitzar i exportar a l'estranger.¹¹⁷

Tot i que també s'ha de dir que no tothom fou partidari de la violència i crema contra els espais religiosos. Hi hagué individus revolucionaris que foren partidaris de la conservació del material religiós. A Girona, el secretari de la FLS¹¹⁸ Miquel Gayolà, un militant del POUM, Joan Quer, el regidor d'ERC, Miquel Sala i un militant del PS, Llorenç Artigas junt amb altres gironins anònims vetllaren perquè l'església de Sant Feliu no fos cremada completament. Destacà, també, Pere Serra, membre de la FAI, per ser la persona que s'ocupà de salvar el *Tapís de la Creació*.¹¹⁹ El propi comitè decidí la constitució de la *Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic* de les comarques gironines que substituï el Patronat de Cultura. La *Comissió* fou nomenada el dia 22 de juliol i entre d'altres tresors eclesiàstics s'encarregaren de salvar el retaule de Púbol, cedit pel comitè local de la localitat a la *Comissió*.¹²⁰

A Beget, el propi comitè local s'oposà a les pretensions d'un grup de milicians provinents de Sant Joan les Fonts de destruir l'església i la Majestat. A Olot, l'acció salvadora d'alguns objectes artístics estigué encapçalada pel Dr. Joaquim Danés, que

Española. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2002. A Girona, però, tot i tenir una trajectòria republicana, es va saber trobar espais de convivència que ocasionaren la secularització de la societat d'una forma més pacífica que en altres territoris del país. Bohigas, Jordi. "Església i anticlericalisme en la Girona del Sexenni Democràtic i la Restauració monàrquica (1868-1923)". *Església, societat i poder a Girona*. Girona: Ajuntament de Girona/ Curbet CG, 2007: 137-179.

¹¹⁷ Cosa que denota la feblesa econòmica del moment, degut a les altes taxes d'atur que es patia a la regió. El gener de 1937 el Consell Municipal intentà reconvertir les fàbriques per a que crearen imatges laiques, decoratives, amb finalitats pedagògiques, polítiques... Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹¹⁸ Federació Local de Sindicats

¹¹⁹ Serveix com a exemple de persones vinculades a partits o sindicats d'esquerres que defensaren el patrimoni eclesiàstic. Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939). *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2002. 601-622.

¹²⁰ La Comissió restà constituïda per: Miquel Santaló Parvorell (president), Pau Planes Prats, Eduard Fiol Marquès, Emili Blanch Roig, Joan Subias Galter, Pere Vallamjó Perpinyà, Carles Palol Faliu, Joan Turon Algans i Francesc Riuró Llapart. Una de les tasques fou intervenir en casos d'ocupació d'esglésies o edificis de caire monumental per procurar aconseguir, mitjançant el "Comitè d'Incautacions", tot allò que tingués valor artístic, històric o arqueològic i que fos tramès a la Comissió. Riuró, Francesc. "La lluita per la salvaguarda del Patrimoni Artístic". *Revista de Girona* nº 116 (1986): 44-49.

també intervingué amb Joan de Garganta en la salvació del monestir de St Joan les Fonts i en la de l'arxiu de Santa Pau.¹²¹

Un altre cas en el qual el propi comitè local intervingué per frenar la violència revolucionaria anticlerical contra l'església del poble fou Cadaqués.¹²² També es produïren casos on la repressió anticlerical fou impossible evitar-la ja que provenia directament del comitè o l'Ajuntament.¹²³

L'església i els cultes religiosos es veieren abocats a la marginalitat i la clandestinitat. El culte privat en cases particulars adquirí un paper rellevant i necessitaren la màxima discreció per a no ésser delatats. La persecució fou evident i fou habitual que els comitès fessin una depuració dels ajuntaments i que fossin acomiadats tots els funcionaris sospitosos de afiliacions de dreta o amb l'Església.¹²⁴

Crema d'esglésies i ornaments eclesiàstics

Una de les primeres accions que materialitzaren el ressorgir del sentiment anticlerical a la rereguarda catalana foren les cremes tant dels tresors eclesiàstics com dels locals, esglésies, convents o documentació eclesiàstica.¹²⁵ En alguns casos dita pràctica fou emprada per gent forana al municipi, m'entres que en d'altres foren els propis veïns qui protagonitzaren la violència anticlerical. No faltaren, però, iniciatives o persones que intentaren frenar l'escalada de violència contra l'estament eclesiàstic.

A la Bisbal d'Empordà, el Comitè col·locà papers de color vermell i lletres negres, els colors de la FAI, a la porta principal dels edificis, temples i convents confiscats pel comitè. Els saqueigs i incendis que es produïren en poblacions properes no es produí fins el dia 22 de juliol, quan arribà un camió amb aproximadament uns 20 revolucionaris procedents de Girona. Un cop arribaren a l'església parroquial

¹²¹ Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹²² El Comitè Antifeixista tancà l'església els primers dies després del cop d'estat i evità que gent forana la cremés. El Comitè salvà les obres religioses de major valor. L'Autonomista del dia 17/08/1936, pàg. 2.

¹²³ Un exemple fou Olot on l'Ajuntament, en col·laboració amb el Comitè, acordà l'enderrocament de l'església dels Dolors per a fer una via pública. L'Autonomista del dia 10/08/1936, pàg. 2. Un altre seria Ripoll on s'enderrocà l'església de Sant Eudal. L'Autonomista del dia 15/08/1936, pàg. 1.

¹²⁴ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹²⁵ En el *Casino Menestral Figuerenc*, per ordre del Comitè local foren cremats volums de la biblioteca del casino per la seva temàtica religiosa. Els llibres foren: *La Bíblia*, *Vida de Sta Teresa*, *Vida de St Ignacio de Loyola*, *Leyenda de los cielos*, *Cartas de Sor María de Àgueda*, *Los Apóstoles*, *Harmonia entre la Ciència i la Fe* i les revistes *La Esfera* i *Blanco y negro*. Testart. Albert. "El Casino en temps de guerra (1936-1939)". *El Casino Menestral Figuerenc 1939-1979: Un estudi de sociabilitat sota el franquisme*. Figueres: Ajuntament de Figueres, 2010:55-60.

desmantellaren l'edifici, símbols i mobiliari foren dipositats a la riera per ésser cremats. Els propers dies foren veïns bisbalencs els impulsors de la crema sistemàtica afectant els temples de la Pietat, dels Dolors i el convents a més del parroquial.¹²⁶

A Girona es produí l'obertura del sarcòfag de Sant Narcís. Les restes s'exposaren a la Biblioteca pública municipal, finalment Anastaci Viguera, responsable de "l'exposició" ho enterrà en la desembocadura del riu Güell i l'Onyar. La profanació i saqueig de l'església de Sant Feliu, on reposaven les restes de St Narcis, tingué lloc un mes abans de l'obertura del seu sarcòfag.¹²⁷

A Palafrugell, coincidí el cop d'estat amb la festa major del poble. El dia de Santa Margarita, 20 de juliol, es suspengueren els balls i festes locals, cosa que certificà l'anomalia del moment. Els aspirants a novici del convent de les carmelites foren evacuats, per precaució, a l'església parroquial de Fitor. El dia 21 a la tarda arribaren membres del comitè que els obligaren a sortir. L'església Parroquial de Fitor, restà totalment destruïda i es segellà junt amb la casa del cura. Els joves foren portats a Girona i de camí pogueren veure 3 columnes de fum provinents de Palafrugell: la Parròquia, el col·legi de les Monges i el Convent de les Carmelites havien estat incendiades prèviament.¹²⁸ A través del primer bombardeig de les forces navals faccioses al litoral gironí, registrat el 30 d'octubre a Roses a mans del *Canàrias*, com a represàlia a Palafrugell, com en molt altres municipis gironins, un grup foraster d'*incontrolats* cremaren l'església de Sant Martí i Santa Rosa de Llafranc. A Calella, però, la intervenció del milicià afiliat d'Esquerra Republicana, Ernest Morató, aconseguí persuadir-los que calia preservar l'església com a local del poble i només es cremaren bancs i objectes a l'exterior.¹²⁹

¹²⁶ Els mateixos bisbalencs, empraren la mateixa tàctica dels radicals gironins que arribaren al poble i recorregueren els pobles dels voltants per reproduir la mateixa pràctica Lloberas, Pere. "La gran revolució". *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de la Bisbal, 1998: 273-299.

¹²⁷ Equival el dia 20 de juliol el saqueig de l'església, es cremaren retaules dels altars, llibres de l'arxiu parroquial, mobiliari de la rectoria, etc. No fou l'únic temple de la ciutat que patí destrosses, de la catedral desaparegueren estàtues d'apòstols. Maymí, Josep. "La violència iconoclasta". *La Girona convulsa: entre la il·lusió i el desencís, 1923-1939*. Girona, Ajuntament de Girona/ Diputació de Girona, 2004: 68-69.

¹²⁸ Molinas, Lluís. "Els fets al convent de Carmelites de Palafrugell". *Palafrugell: 1936-1939 (Recull-testimoni d'una guerra)*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 1989: 23-28.

¹²⁹ A l'església de Sant Martí es cremà el retaule barroc de l'escultor Pau Costa dels segles XVII-XVIII. Febrés, Xavier. "La Guerra Civil". *Palafrugell*. Col·lecció Quaderns de la revista de Girona vol. 25. Sèrie Monografies Locals. Girona: Diputació de Girona, 1989: 86-87.

A Llagostera es saquejà l'església i el capellà de la parròquia i el vicari foren ridiculitzats fent-los agenollar i pregar per la seva vida mentre eren apuntats per una pistola. Tots els objectes de culte foren espoliats del temple, els dipositaren en forma de gran pira i foren cremats.¹³⁰

A Salt la violència revolucionaria no només afectà al convent de les monges de Santa Clara, l'edifici escolar dels germans de la Doctrina Cristiana (La Salle), l'escola de les dominiques requisant totes les imatges religioses del poble que foren cremades al pedró municipal, sinó que també es cremà la seu dels socialistes, la de la FJC¹³¹, el *Casal Saltenc*.¹³²

A l'Alt Empordà, el punt que marcà l'inici d'una violència física i material revolucionària fou l'atac contra l'església parroquial de la capital, el 21 de juliol, quan fou cremada malgrat els intents de l'ajuntament per evitar-ho, cosa que si pogueren evitar fou l'intent de crema dels llibres del *Registre Civil*.¹³³ També a Figueres el comitè, com en molts altres municipis, anà en contra de les institucions, béns i persones que en termes abstractes donaven suport als militars revoltats. Ocuparen les cases patrimonials de la ciutat i fins i tot el novembre de 1936 iniciaren l'enderrocament de l'església de Sant Pere.¹³⁴

Detencions i assassinats

La cara més fosca de tot el conflicte en la rereguarda catalana fou, sense dubte, els assassinats que es produïren. Les víctimes foren, majoritàriament, gent vinculada a l'església o de les classes benestants. Les temudes *l·listes negres*, hi figuraren tant clergues com persones de caràcter individual amb marcada tendència religiosa.¹³⁵

En el conjunt de Catalunya el nombre de persones mortes com a conseqüència de la repressió a la rereguarda duta a terme pels comitès revolucionaris o les *patrulles de*

¹³⁰ Grau, Dolors. "Els primers ajuntament de la guerra". *Llagostera*. Col·lecció Quaderns de la revista de Girona vol. 10. Sèrie: Monografies Locals. Girona: Diputació de Girona, 1987: 80-81.

¹³¹ Federació de Joves Cristians.

¹³² Alberch, Xavier i Josep Burch. "La Guerra Civil". *Salt*. Col·lecció Quaderns de la revista de Girona vol. 31. Sèrie: Monografies Locals. Girona: Diputació de Girona, 1994: 64-65.

¹³³ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà* Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹³⁴ Romero, Alfons i Joan Ruiz. "La Guerra Civil". *Figueres*. Col·lecció Quaderns de la revista de Girona vol. 34. Sèrie Monografies Locals. Girona: Diputació de Girona, 1992: 50-51.

¹³⁵ Juanola, Josefa. "El patrimoni eclesiàstic perdut a la parròquia de Figueres". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Actes Congrés sobre el paisatge vol. 2 (2007): 561-568.

control es situa a prop de les 6000, de les quals 2437 eren religiosos.¹³⁶ Aproximadament morí més del 20% del clergat de les comarques gironines.¹³⁷ Només tres poblacions gironines no hi hagué cap víctima durant tot el conflicte¹³⁸, mentre que el nombre de víctimes fou molt baix en altres quatre municipis: Blanes, Palafrugell, Banyoles i Girona.¹³⁹ Les detencions es produïren des del primer dia de conflicte i la premsa s'encarregà de que el coneixement d'aquestes arribessin a tothom. Així com els registres domiciliaris o gran part dels assassinats.¹⁴⁰

A Girona de la mà de *L'Autonomista* s'informà de moltes de les ordres emeses pel comitè local.¹⁴¹ Amb l'excusa de frenar el pillatge que es produí en els moments inicials de la *revolució social*, el comitè de Girona informà que iniciarien un seguit de registres domiciliaris.¹⁴² També s'informà a la ciutadania del procediment que seguien aquests registres.¹⁴³ Aquesta pràctica, però, no fou exclusiva de la capital de la província.¹⁴⁴

Cal diferenciar els assassinats produïts durant les primeres setmanes del conflicte (juliol-agost) de les produïdes com a resposta de l'atac del *Canarias* a Roses el 30 d'octubre de 1936.

¹³⁶ Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

¹³⁷ La Garrotxa, amb 48 religiosos assassinats i l'Alt Empordà foren les comarques on hi hagué el major nombre de víctimes religioses de tota la província durant el conflicte. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹³⁸ Foren Cassà de la Selva, Breda i Lloret de Mar.

¹³⁹ Vegeu, Busquets, Joan. "La persecució religiosa al Bisbat de Girona". *Revista de Girona*, núm. 116, maig-juny, 1986 citat a Galofré, Jordi. "Guerra i revolució". *Jacint Masgrau i Butinyà (1895-1950): per Banyoles i per la República*. Banyoles: Ajuntament de Banyoles, 1999.

¹⁴⁰ Alguns dels assassinats s'intentaren amagar a la població civil, un exemple serien els sis palafrugellencs assassinats a la platja de Pals, els quals serien trobats mesos més tard del seu assassinat. Molinas, Lluís. "L'assassinat dels Manich". ... *I també hi va haver una llarga postguerra (testimoniatsges)*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell/ Diputació de Girona, 2006: 49-51.

¹⁴¹ En el diari apareix com a *Comitè Executiu Antifeixista*, i les diferents comissions o subcomitès com per exemple el comitè de Treball, la Comissió de Finances...

¹⁴² *L'Autonomista*, 30/07/1936, pàg. 3.

¹⁴³ Anaren a càrrec del *Comitè Executiu*, 1 membre del comitè de guerra, 1 del de treball, 2 agents de vigilància i els milicians que es consideressin necessaris. Les ordres de detenció, empresonament i llibertat provisional anaren a càrrec del Comitè Executiu i les diferents Comissions. *L'Autonomista*, 31/07/1936, pàg. 3.

¹⁴⁴ A Olot les detencions a gent vinculada a partits de dreta continuaren durant els primers mesos del conflicte, un exemple es troba a *L'Autonomista* del dia 10/08/1936, pàg. 2. Un altre exemple, en aquest cas amb capellans com a protagonistes fou la notícia relacionada amb Figueres que informà de les detencions i registres a capellans que foren portats a la presó de Figueres (El Castell de St Ferran) on ja hi havia un total de 130 presos. *L'Autonomista* del dia 15/08/1936, pàg. 1.

A Girona 3 militars colpistes varen ser afusellats el mes d'octubre al castell de Sant Julià de Ramis i d'altres foren condemnats a penes de 30 anys de presó. En total moriren a Girona 195 clergues de la diòcesi, 74 religiosos i 3 seminaristes, altres foren empresonats i la gran majoria de religiosos s'amagaren o bé es refugiaren a l'estranger.¹⁴⁵

A Palafrugell el dia més fatídic fou el 17 de novembre de 1936 quan sis palafrugellencs foren assassinats a la platja de Pals i posteriorment enterrats al mateix lloc.¹⁴⁶

A la comarca del Pla de l'Estany, durant els primers dies de juliol els efectes de la repressió són purament materials. Es confisquen propietats de gent considerada enemiga, és a dir, empresaris o propietaris i es destrueix patrimoni religiós. La primera víctima mortal de la comarca caigué el dia 11 d'agost, es tractà del mossèn Espuña, rector de Porqueres, assassinat a Banyoles, on s'havia refugiat. Cal destacar també la detenció a mitjans d'agost a Banyoles d'una quinzena de ciutadans per la seva ideologia conservadora.¹⁴⁷

Banyoles fou una de les poblacions de la diòcesi de Girona que menys víctimes religioses tingué, 3 capellans sobre un total de 40 religiosos que hi vivien.¹⁴⁸ També, fou escenari també de la detenció per part del comitè de 5 homes de rellevància local, que foren lliurats al *Tribunal Popular* de Girona on foren jutjats el desembre del mateix any. Fou una revenja pels *Fets d'octubre* de 1934.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

¹⁴⁶ Les víctimes foren assassinades emprant la tàctica dels "paseos" i saberen, un cop acabada la guerra, que en l'escamot que els assassinà hi havien dones. Molinas, Lluís. "L'assassinat dels Manich". ... *I també hi va haver una llarga postguerra (testimoniatges)*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell/ Diputació de Girona, 2006: 49-51.

¹⁴⁷ A partir de la mort del rector de Porqueres es desencadenà una sèrie d'actes repressius contra les persones vinculades a l'església, partits de dreta o gent benestant. Un exemple foren aquests 15 ciutadans que foren conduïts al monestir on s'habilità una cel·la per confinar-los. Després d'una assemblea pública per debatre la seva sort, es decidí que no hi hagués vessament de sang. Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-724.

¹⁴⁸ Diversos factors hi contribuïren, per una part l'actuació de les autoritats locals, mèrit de Jacint Masgrau. I per l'altra el fet que les persones amenaçades poguessin trobar ajuda immediata dels veïns. Galofré, Jordi. "Guerra i revolució". *Jacint Masgrau i Butinyà (1895-1950): per Banyoles i per la República*. Banyoles: Ajuntament de Banyoles, 1999: 199.

¹⁴⁹ Els 5 homes foren: Martirià Butinyà Pagès, procurador de finques, Manuel Prat Güell, membre d'Acció Ciutadana i alcalde gestor després dels Fets d'Octubre de 1934, Paulí Ginjaume, carlí, Joan Juanola i Francesc Vallmajor. La sort que tingueren fou variada, Butinyà i Prat foren condemnats a mort (al primer se li commutà la pena) Ginjaume fou internat a perpetuïtat en un asil, Juanola fou condemnat a cadena perpètua i Vallmajor fou sentenciat a 2 anys de treballs pel Consell Municipal de Girona.

A la comarca de la Garrotxa la virulenta repressió política i religiosa es desfermà ben aviat. S'estengué sobretot durant els mesos de juliol i agost i en menor nombre al llarg de setembre i octubre de 1936. La primera víctima fou el capellà de Sant Joan les Fonts qui en oposar-se a la crema de l'església del poble fou assassinat el dia 20 de juliol. El 25 de juliol 3 capellans que eren conduïts des de la presó d'Olot fins a la de Girona foren interceptats a Riudellots de la Creu i assassinats per patrulles de control del comitè de Salt. El total de víctimes de la repressió a la Garrotxa fou de 91 de persones de les quals aproximadament el 83% foren de afiliació política tradicionalista, entre les quals hi havia nombrosos capellans. En termes generals en els pobles la repressió s'exercí no tant contra els propietaris, sinó contra els seus defensors ideològics: el clergat i les forces polítiques.¹⁵⁰

La comarca de l'Alt Empordà és una de les gironines on la taxa de mortalitat en quant a la repressió a la rereguarda fou més elevada. A Figueres foren morts 11 religiosos, a Castelló d'Empúries 8, a Roses 3, a Peralada 3, a la Jonquera 2 a Llançà 2.¹⁵¹

A la comarca de la Selva, la majoria dels assassinats foren obra de membres de comitès forans a la comarca. A Santa Coloma foren assassinats 4 capellans tot i que el comitè intervingué i aconseguí salvar-ne alguns, actuà d'igual forma el comitè de Vidreres. A Vilobí mataren a 7 persones vinculades amb l'ideari republicà dels *facciosos*. Els comitès més repressors de la Selva foren el d'Osor, actuant fora del seu radi local, el de Sant Hilari Sacalm i el de Riudarenes. A Osor només entre agost i novembre de 1936 foren assassinades vuit persones, a més de quatre capellans de poblacions veïnes. A Riudarenes s'arribà a l'extrem d'executar un veí al mig del poble i s'assassinaren a tres germanes Fradera, els germans Bosch Massó del molí de l'Arrupit, prèviament torturats sàdicament. De les 12 víctimes totals 6 eren dones.¹⁵²

Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-724.

¹⁵⁰ Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹⁵¹ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁵² El 33% de les víctimes de la repressió a la comarca foren capellans i religiosos, amb un total de 17. L'índex de repressió fou del 2.0 per mil, mentre la mitjana catalana es situà en el 2.9 per mil. La zona marítima (Blanes, Lloret de Mar...) té un índex molt més inferior, de l'1.4 per mil. La zona propera a Santa Coloma de Farners és on es donen els índex de repressió més elevats de la comarca, destacant Vilobí d'Onyar i Riudarenes que tenen un índex del 5 i del 10.1 per mil respectivament. Carles, Francina. "Guerra Civil". *Història de la Selva*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 6. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.

Confiscacions

Una de les accions que més es repetiren en la rereguarda catalana foren les confiscacions dels espais religiosos per reconvertir-los en magatzems, mercats locals, etc.

A Girona, la vinculació de l'Església amb els elements conspiradors i la seva identificació amb els sectors més reaccionaris i poderosos de la societat foren els principals motius per entendre el gran nombre d'esglésies i convents saquejats i/o incendiats. La Catedral, les esglésies de Sant Feliu, Sant Lluç, Sant Pere de Galligans, la del Carme, els Dolors, el Mercadal, l'Hospital i el Cor de Maria i els convents de bernades, dominiques, caputxines, adoratrius, carmelites beates i les religioses del Cor de Maria patiren les conseqüències de la desfermada violència revolucionària. Els edificis transformats i condicionats prèviament es convertiren en escoles que sovint reberen el nom de destacades personalitats de la contesa revolucionària, per exemple els germans Maristes de la Mercè passaren a anomenar-se "El grup Durruti", i les Monges de l'Ave Maria foren "El grup Bakunin".¹⁵³

A Salt el comitè confiscà l'església de Sant Cugat, la casa del marquès de Camps, can Tarrés (actual Casa de Cultura Les Bernades), el convent dels *Hermanos*, el Casal Saltenc, l'edifici del convent de Santa Clara, el local dels feiocistes i el local del SA de Sant Isidre.¹⁵⁴

A Blanes foren confiscats els locals del Centre Catòlic, el Col·legi dels pares de la Sagrada Família i el de les monges del Cor de Maria, entre d'altres.¹⁵⁵ A Santa Coloma de Farners, es remodelà l'església parroquial com a mercat, erigint una espècie de temple a la base de l'economia colomenca que era la celebració a la ciutat del mercat setmanal.¹⁵⁶

¹⁵³ Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines. Vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

¹⁵⁴ Alberch, Xavier i Josep Burch. "La Guerra Civil". *Salt*. Quaderns de la revista de Girona vol. 31. Sèrie: Monografies Locals. Girona, Diputació de Girona: 1994: 64-65.

¹⁵⁵ Carles, Francina. "Guerra Civil". *Història de la Selva*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 6. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.

¹⁵⁶ *Cuestionario de los hechos ocurridos en las parroquias y arciprestazgos de la diócesis de Gerona con motivo del Alzamiento Nacional del 18 de julio de 1936*. Arciprestazgo de Santa Coloma de Farnés, ADG. Citat a: Caireta, Eugeni. "Creacions de la revolució". *La Guerra Civil a Santa Coloma de Farners: quan Santa Coloma era anomenada Farners de la Selva*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans/Ajuntament de Farners de la Selva, 1991: 105-139.

Els comitès confiscaren moltes de les cases senyorials, esglésies i cases rectorals aquestes propietats junt amb les confiscacions de les seus dels partits polítics de dreta, els de les organitzacions socials de les classes benestants... foren convertits en seus dels comitès, dels partits o sindicats del *Front Popular*, en magatzems o mercats locals.¹⁵⁷

La comarca de l'Alt Empordà fou una de les que més pèrdues de béns mobles i temples religiosos va patir durant el conflicte.¹⁵⁸ Per tal de dur a terme un inventari de tot el que es va perdre a la parròquia de Figueres cal realitzar un buidatge del fons documental dels antics arxiprestats que conformaren la diòcesi gironina que daten entre 1939 i 1940.¹⁵⁹

A Castelló d'Empúries les confiscacions de locals i edificis per part del comitè afectaren els edificis religiosos, les fundacions pies i de beneficència. Foren ocupats i confiscats l'església parroquial, el convent de monges de clausura de Santa Clara, els col·legis dels germans de Sant Gabriel i el de les germanes carmelites. Aquest model es repetí en multitud de poblacions de la comarca.¹⁶⁰

A Olot, ERC, ocupà l'edifici de la rectoria, el Comitè de Milícies el casino i les milícies el convent i l'escola dels escolapis, la CNT i el POUM propietats locals de vital rellevància. L'ajuntament declarà com a propietats municipals l'església de Sant Esteve, la de Sant Cristòfol i el Casino Olotí.¹⁶¹

L'obra destructora que governà el territori comportà la posterior reconstrucció i la revitalització de l'Església a mans del règim franquista.¹⁶²

¹⁵⁷ Cárdbaba, Marciano. "La segona república i la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Baix Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-610.

¹⁵⁸ Vegeu "Sacrificios, ruinas y despojos de la iglesia gerundense durante el dominio marxista 1936-1939" *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona*. Novembre de 1942. Citat a: Juanola, Josefa. "El patrimoni eclesiàstic perdut a la parròquia de Figueres". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Actes Congrés sobre el paisatge vol. 2 (2007): 561-568.

¹⁵⁹ "Cuestionarios de los hechos ocurridos en las parroquias y arciprestazgos de la diócesis de Girona con motivo del movimiento nacional de 18 de julio de 1936", ADG. Citat a: Juanola, Josefa. "El patrimoni eclesiàstic perdut a la parròquia de Figueres". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Actes Congrés sobre el paisatge vol. 2 (2007): 561-568. Hi ha un llistat de les imatges de retaules, la seva ubicació i autor del Temple de Sant Pere de Figueres.

¹⁶⁰ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁶¹ La CNT ocupà la casa del marquès de Vallgornera i el POUM la casa "Masllorens". Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹⁶² Juanola, Josefa. "El patrimoni eclesiàstic perdut a la parròquia de Figueres". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Actes Congrés sobre el paisatge vol. 2 (2007): 561-568.

Col·lectivitzacions

Comitès de control obrer

La revolució social també afectà a l'aspecte econòmic que fou canalitzat per la Generalitat de Catalunya quan es creà el Consell d'Economia de Catalunya l'11 d'agost del 1936. La Generalitat es veié obligada a regular les col·lectivitzacions de fàbriques, que es produïren gràcies a la revolució social, mitjançant un Decret el 24 d'octubre del 1936¹⁶³. L'ocupació de fàbriques no fou un fet premeditat, sinó fruit de la situació del moment i fou a partir del Decret que moltes empreses foren intervingudes, ja fossin col·lectivitzades, socialitzades o municipalitzades¹⁶⁴. En quant a les fàbriques hi hagueren tres tipus de col·lectivitzacions:

- Empreses privades en les quals el propietari no fugí i, tot i que mai no arribessin a ser col·lectivitzades, foren gestionades per un comitè obrer de control.
- Empreses totalment col·lectivitzades regides pels mateixos treballadors per un Consell d'Empreses, per un cap escollit pels propis obrers i un delegat que feia de pont entre la Generalitat i l'empresa.
- El darrer tipus foren les col·lectivitzacions que s'estructuraren un gran grup de fàbriques del mateix sector¹⁶⁵.

En el Principat de Catalunya foren col·lectivitzades prop de 2.000 empreses, 4.500 foren regides pels comitès d'obers de control i entre 5.000 i 6.000 es transferiren a un col·lectiu o agrupació d'indústries¹⁶⁶.

A Girona les col·lectivitzacions, sobretot d'empreses i fàbriques, s'originaren per la falta de control i direcció com a conseqüència de que després del cop d'estat la revolució social comportà l'aturada de l'activitat industrial i fabril de Catalunya. Quan

¹⁶³ El Decret de Col·lectivitzacions disposà l'obligatorietat en tres casos: En cas de fugida del patró o que aquest fos considerat facciós pels Tribunals Populars, tota empresa de més de cent treballadors i tota empresa amb menys de cent treballadors que en cas d'acord entre treballadors i propietaris o en el cas que així ho decidissin les tres quartes parts dels treballadors. Maymí, Josep. "Les Col·lectivitzacions". *La Girona convulsa: Entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*. Quaderns d'història de Girona. Girona: Ajuntament de Girona, 2004: 64-65.

¹⁶⁴ Les empreses socialitzades foren dirigides pel sindicat obrer de torn i les empreses i serveis municipalitzats foren efectuats pels ajuntaments, foren una forma de recaptació municipal en moments de dèficits de les hisendes locals, però, també fou una organització de serveis d'aprofitament comunal que serví per frenar les apropiacions d'empreses i per a neutralitzar el poder dels sindicats. Carles, Francina. "Guerra Civil". *Història de la Selva*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 6. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.

¹⁶⁵ Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

els sindicats demanaren als treballadors retornar els respectius llocs de treball, la majoria de les fàbriques no tingueren ni amos ni propietaris que les dirigissin. A la capital de la província les empreses més destacades que foren col·lectivitzades foren: la Societat Anònima Grober, Empresa col·lectivitzada Ramon Soler Pacreu, Transports Col·lectivitzats de Girona, Casa “Service Station S.A.”, Casa Hispano Olivetti, etc. De les regides per un comitè obrer de control destacaren: Casa Jaume Farró Vilanova, Casa Domingo Flechas, Casa Electricidad y Suministros, Casa Adroher Germans, Casa Enric Gudayol, Casa Miquel Ferrer, Casa Jaume Martínez, entre d’altres¹⁶⁷. Una de les concrecions d’aquesta socialització es pogué apreciar en la unificació del salari, tant un oficial com un peó perceberen la mateixa quantitat econòmica i ho feren també en el cas de no poder treballar els dies que la pluja ho feia inviable¹⁶⁸.

A la comarca de la Selva també es col·lectivitzaren nombroses fàbriques i rams. A Santa Coloma de Farners es crearen les col·lectivitzacions de paletes, carboners del bosc, suro-tapers i forestals a causa de la marxa dels respectius propietaris. A Blanes es requisaren a principis de setembre del 1936 els transports, barbers, paletes, fusters, etc. També es municipalitzaren els metges i farmacèutics. Les fàbriques intervingudes foren la fàbrica de la SAFA, sota un comitè de control obrer i la fàbrica Manufactures de Cuir Tossas SA. A Lloret de Mar es constituí la Col·lectivitat de Metal·lúrgics i el ram dels transports, fusters i de la construcció¹⁶⁹.

A la Garrotxa fou habitual la modalitat revolucionària de les agrupacions industrials col·lectivitzades, foren exemples la indústria de l’edificació, la dels pintors, electricistes, fusters, lampistes, obrers forners, el ram de la llet, etc. El poble que més enllà arribà en aquesta qüestió fou Sant Joan les Fonts, s’aconseguí la col·lectivització de tot el comerç del poble¹⁷⁰. A Olot, el Comitè imposà als grans propietaris i industrials quantitats a pagar per al sosteniment de les milícies i per solucionar l’atur forçós. A finals d’agost s’establiren en les grans fàbriques comitès de control obrer formats,

¹⁶⁷ Doll, Ruben. “La fi d’un període democràtic la Guerra Civil (1936-1939)”. *Història del Gironès*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 3. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622. També vegi’s Carles, Francina. “La insurrecció militar i els efectes a la ciutat”. *Història de Girona*. 2ª ed. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. Girona, CCG, 2006: 352-368.

¹⁶⁸ Maymí, Josep. “Les Col·lectivitzacions”. *La Girona convulsa: Entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*. Quaderns d’història de Girona. Girona: Ajuntament de Girona, 2004.

¹⁶⁹ Carles, Francina. “Guerra Civil”. *Història de la Selva*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 6. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.

¹⁷⁰ Aquest fet respongué a la llarga tradició sindical llibertària de la mà de la forta implantació de la CNT a nivell local. Pujiula, Jordi. “La Guerra Civil i la revolució social”. *Història de la Garrotxa*. Vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

bàsicament, per la CNT, la UGT i el Sindicat Mercantil. En total hi hagueren 54 empreses sota control obrer¹⁷¹. En quant a la municipalització d'alguns serveis a Olot es va fer amb el teatre, el cinema i els lloguers, a Begudà-Sant Joan les Font la CNT municipalitzà tota propietat immobiliària del poble que passaren a ser propietat del patrimoni popular així com tots els solars i terrenys urbans que passaren a ser gestionats pel Consell Municipal.

A la comarca del Pla de l'Estany, la indústria només estigué present en el nucli de Banyoles i la fàbrica tèxtil de Borgonyà a més a més d'alguna petita bòbila com la de Camós. Es tractaren, en la seva major part, d'indústries familiars i la producció estigué destinada a satisfer el mercat local i comarcal. A les grans fàbriques els propietaris fugiren i per aquest motiu foren col·lectivitzades i dirigides mitjançant comitès de control obrer¹⁷².

Indústria de guerra

Moltes empreses foren confiscades pels comitès i degut als esdeveniments de guerra tingueren que canviar la producció, per a poder abastir al front de queviures i material bèl·lic, creant així la indústria de guerra. La situació bèl·lica del moment motivà l'adaptació de la producció a les noves necessitats. Per aquest motiu el set d'agost de 1936 la Generalitat creà, mitjançant un decret, la Comissió d'Indústries de Guerra per tal de coordinar la producció de material bèl·lic¹⁷³.

En moltes fàbriques es tingué que aturar la seva activitat degut a la falta de matèries primes. La reconversió d'aquestes en indústria de guerra fou una alternativa per a solucionar l'atur forçós. Un exemple d'aquesta situació fou la fàbrica Gimferrer que

¹⁷¹ Gran predomini de la CNT, llevat del ram de la imatgeria on dominà la afiliació a la UGT. Les empreses es repartiren de la següent forma: Fabril i tèxtil 17, Adobament de pell 10, Alimentació 10, Construcció 3, Fusta 3, Arts decoratives 6, Metall 1, Varis 4. A la resta de la comarca de la Garrotxa destacaren la fàbrica d'espardenyes Fontfreda de Tortellà i la pedrera de Castellfollit. Ibídem.

¹⁷² Les principals fàbriques foren: Gimferrer, Chocolates Torras, la Teisa, Industrias Coromina, entre d'altres. Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-724.

¹⁷³ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939): l'aixecament militar". *Història de l'Alt Empordà Vol 1*. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

aturà la seva activitat per falta de jute, però a partir de mitjans del 1937 començà a elaborar sacs de trinxeres¹⁷⁴.

Pel que fa al ram del metall no es col·lectivitza mai degut a que la Generalitat creà les indústries de guerra, les quals depengueren directament de la Comissió de Defensa. A Olot, s'agruparen diferents tallers mecànics junts amb la fàbrica *Arturo Simón* rebent el número 15 del total de indústries de guerra a Catalunya¹⁷⁵. També es reconvertí el molí de can Porxes per a la fabricació de cel·lulosa per a explosius.

En la comarca de la Selva destacaren en aquest sentit les fàbriques SAFA i can Tossas, a Blanes, produint cartutxeres per als soldats. A Lloret de Mar la col·lectivitat del transport als Tallers Citroën de Benet Matas es convertí en fàbrica de material de guerra produint projectils de morters. A Sils, dins l'església es fabricaren bombes incendiàries i a Arbúcies en els tallers Avats es produïren cotxes blindats i algunes ambulàncies destinades a la Columna Macià¹⁷⁶.

A Figueres destacà l'empresa de metall *Indústries Fita*.¹⁷⁷ Palafrugell fou un altre punt neuràlgic de la producció de material bèl·lic degut a que quatre antics tallers de material de suro: Corredor, Dellonder, Gallart i Trill s'agruparen dins el Comitè Metal·lúrgic de Palafrugell i fabricaren espoletes¹⁷⁸.

Col·lectivitzacions agràries

En el sector primari fou majoritària l'economia de subsistència. A partir del 19 de juliol es retallà el poder dels grans propietaris i es toparen dues ideologies. Per una banda hi hagueren els reformistes, encapçalats pels pagesos propers a les posicions d'ERC els quals volgueren que masovers o arrendataris poguessin passar a ser propietaris. Per altra

¹⁷⁴ Una altra fàbrica del Pla de l'Estany que es dedicà a servir gèneres de punt al fronts militars fou Moltfort's. Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-724.

¹⁷⁵ Es produïren fusells, bales, metralladores i un fusell metrallador anomenat Font-Bernat ideat per un armer local. Pujiula, Jordi. "La Guerra Civil i la revolució social". *Història de la Garrotxa*. Vol. 5. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.

¹⁷⁶ Carles, Francina. "Guerra Civil". *Història de la Selva*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 6. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.

¹⁷⁷ Fundada el 1840 i passà a produir material de guerra. Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁷⁸ Serrano, Adriana. *Fàbriques d'armament a Palafrugell durant la Guerra Civil*. (Premi Mestre Sagrera), 2007.

banda hi hagueren els que defensaren l'ideari anarcosindicalista, partidaris de la col·lectivització. L'enfrontament entre els partidaris de les dues visions es donà sovint, un exemple fou a Porqueres on el Sindicat Únic de Camperols (CNT) posà en marxa un procés de col·lectivització de terres, s'arribà a conrear catorze vessanes, però l'ajuntament presidit per ERC s'oposà¹⁷⁹.

Sorgiren, pràcticament a cada poble, sindicats agrícoles encarregats de controlar els proveïments, convertir-se en centrals de compres per als pagesos locals, etc¹⁸⁰. A més a més la Generalitat el deu d'agost del 1936 va fer un Decret de sindicació obligatòria i tots els treballadors hagueren d'inscriure's en un sindicat, cosa que significà un creixement exponencial del nombre d'afiliats a aquests¹⁸¹.

Les col·lectivitats agràries estigueren integrades per grups de pagesos que s'uniren voluntàriament i per afinitat amb el propòsit de conrear en comú la terra confiscada. Intentaren autogestionar-se i es regiren per acords adoptats en assemblees generals de tots els seus membres. El salari familiar, una bestreta setmanal, d'acord amb el nombre de membres de la unitat familiar fou un dels seus principis més característics. Algunes, fins i tot, intentaren potenciar la seva economia mitjançant granges agrícoles¹⁸².

En quant a les col·lectivitzacions agràries, a la Garrotxa només hi hagueren dues: la de Sant Esteve d'en Bas i la dels Hostalets. Els ajuntaments garrotxins s'encarregaren de gestionar l'explotació dels boscos i d'alguns cultius per mitjà de seccions de treball col·lectiu en gairebé tots els pobles¹⁸³.

A l'Alt Empordà es produí una reunió de la Comarcal Agrària sota control del Comitè de Figueres el dia 22 d'agost de 1936. Es portà a terme l'expropiació i la col·lectivització d'aquelles terres que així ho permeteren. Així com qualsevol moviment

¹⁷⁹ A Porqueres aquest conflicte provocarà una crisi dins el consistori local que s'allargarà als fets de maig de 1937. Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-724.

¹⁸⁰ Aguirre, Miquel. "Guerra i revolució". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol.2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-724.

¹⁸¹ A Catalunya la UGT passà de 30.000 a 436.300 afiliats i la CNT de 143.000 a 361.000. Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939): l'aixecament militar". *Història de l'Alt Empordà Vol 1*. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁸² Si algú tenia terra pròpia o arrendada també era afegida a la col·lectivitat. Un exemple de projecte de granja agrícola fou la d'Ermedàs (Palafrugell), vinculada a la CNT. Cárdua, Marciano. "La revolució i la guerra (1936-1939)". *Història del Baix Empordà*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-608.

¹⁸³ Hi hagueren seccions de treball col·lectiu a: Bassegoda, Begudà, Besalú, Beuda, Castellfollit de la Roca, Mieres, Montagut, Oix, Ridaura, Sales de Llierca, Sant Aniol de Finestres, Sant Esteve d'en Bas, Sant Feliu de Pallerols, Santa Pau i Tortellà. *Ibidem*.

de compra i venda de terres hagué d'estar sota control dels sindicats agraris o dels comitès. Els pagesos estigueren obligats a inscriure's en el sindicat agrari i hagueren de retre comptes de la producció i la seva comercialització o ús al sindicat. A Sant Pere Pescador tot i la forta presència de la CNT la col·lectivització no fou obligatòria i una part de les terres confiscades foren cedides a pagesos particulars i als propietaris a qui van ser confiscades terres se'ls permeté conservar-ne una part per al seu ús. A Orriols es posà en pràctica un projecte de col·lectivització agrària d'ençà el 8 d'agost, fou la primera experiència col·lectivista documentada de la comarca i havien tots els pagesos i camperols del poble, incloent-hi grans propietaris, tal i com també passà a Boadella¹⁸⁴.

Una altra col·lectivització rellevant fou la de l'Escala on el predomini d'elements llibertaris facilità la confiscació de terres i propietats afectant divuit grans masos, tot i que sempre respectant la supervivència dels petits propietaris. A Figueres es col·lectivitzaren dues finques rústiques, una d'elles can Tutau, de gran rellevància¹⁸⁵.

A Santa Coloma de Farners es confiscaren les següents finques agrícoles: ca la Xifra, Albó, Massaneda, Toni Mola, Planes de Farners, Fàbrica Nova i De Prat. La gestió de la qual entre el desembre del 1936 i el 24 de juny del 1937 anà a càrrec del Comitè de Treball de la Federació de Sindicats Agrícoles i Cooperatius de la Comarca de la Selva i l'ajuntament de Santa Coloma. A Arbúcies els processos de producció agrícola es col·lectivitzaren mitjançant la creació de cooperatives agràries¹⁸⁶.

En el Baix Empordà el repartiment de terres incautades fou una mesura gairebé comuna a tots els municipis. La col·lectivitat agrària més rellevant de la comarca fou la de Calonge, on els pagesos s'organitzaren mitjançant assemblees en el Sindicat de Treballadors i Arrendataris de la Terra, sota control de la CNT. Estigué integrada per, aproximadament, quaranta-cinc caps de família¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Compartien maquinària i estris agrícoles alhora que concentraven la producció per tal de redistribuir-la després entre els productores però també entre la població més necessitada. Aquesta experiència col·lectivista funcionà fins al mes d'abril de 1937. Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939): l'aixecament militar". *Història de l'Alt Empordà* Vol 1. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁸⁵ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939): l'aixecament militar". *Història de l'Alt Empordà* Vol 1. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁸⁶ Carles, Francina. "Guerra Civil". *Història de la Selva*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 6. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.

¹⁸⁷ No fou l'única de la comarca, segons la *Causa General* a la comarca es produïren processos de col·lectivització agrària a: Albons, Begur, Bellcaire d'Empordà, Calonge, Fontanilles, Palau-sator, Pals,

Seccions de treball col·lectiu

La col·lectivització no fou l'única forma de treball de la terra innovadora. També existiren seccions de treball col·lectiu on les terres foren treballades comunament pels pagesos. De manera oficial foren creades el 27 d'agost de 1936 pel govern de la Generalitat amb l'article cinquè del decret de sindicació obligatòria dels pagesos¹⁸⁸ hagueren d'estar integrades dins els sindicats agrícoles de cada localitat i la seva funció fou l'explotació de les finques agrícoles confiscades pels comitès. El fruit no els pertanyia, a canvi, els pagesos foren remunerats amb un salari que provengué del gestor de la terra¹⁸⁹.

A la comarca del Baix Empordà hi hagueren seccions de treball col·lectiu explotant terres i boscos a jornal o a preu fet per compte del consell municipal o dels sindicat agrícola a Castell d'Aro, Foixà, Sant Feliu de Guíxols, Santa Cristina d'Aro. A Verges també es practicà a tot i que fou entès com l'única manera de treballar totes les terres i d'atendre les necessitats del moment¹⁹⁰.

A la comarca de l'Alt Empordà es produïren a Agullana, Cistella, Espolla i Vilamaniscle, sota supervisió de l'ajuntament i a Vilamacolum sota la tutela del sindicat agrícola¹⁹¹. Una, però, de les seccions de la comarca que més rellevància tingué fou la d'Espolla¹⁹².

Peratallada, Ullà, Gualta, Ermedàs (Palafrugell) i Torroella de Montgrí. Cárdbaba, Marciano. "La revolució i la guerra (1936-1939)". *Història del Baix Empordà*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-608.

¹⁸⁸ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 243, 30/08/1936, pàg. 1.246.

¹⁸⁹ Podia ser l'ajuntament o el Sindicat Agrícola.

¹⁹⁰ Cárdbaba, Marciano. "La revolució i la guerra (1936-1939)". *Història del Baix Empordà*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-608.

¹⁹¹ Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939): l'aixecament militar". *Història de l'Alt Empordà* Vol 1. Col·lecció Història de les comarques gironines. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

¹⁹² Per a més informació vegi's: Cárdbaba, Marciano. (2003). "La secció de treball col·lectiu d'Espolla, 1936-1939". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, (36), 163-176.

Conclusions

Els Comitès Locals Antifeixistes es crearen arran del cop d'estat militar de juliol de 1936. El poder que tingué cada comitè varià segons determinades circumstàncies com, per exemple, si l'alcalde d'un poble es posicionà des del principi a favor del recent creat comitè, si foren individus aliens a l'ajuntament qui fonamentaren la creació de dit comitè o, pel contrari, el comitè es creà arran de l'ordre emesa per la Generalitat de Catalunya el dia 21 de juliol. El radi d'actuació dels comitès tampoc anà lligat al pes demogràfic del poble o ciutat. Per una banda és cert que hi hagueren poblacions amb un gran pes demogràfic com Girona, Olot, Banyoles... que intentaren actuar com a comitès comarcals i estengueren la seva ombra als municipis pròxims, però d'altra banda també es produí una realitat contrària a aquesta, termes municipals amb poca demografia aconseguiren tenir un gran poder arribant a coaccionar a les poblacions veïnes a través de la força bruta, dels xantatges... El cas emblemàtic fou Orriols, una població vinculada a Bàscara d'uns pocs centenars de veïns que a través de la violència estengueren la seva influència a l'Alt Empordà, el Gironès i el Baix Empordà.

Els comitès actuaren fins a la incorporació de la CNT a la Generalitat el 26 de setembre i el posterior decret per part d'aquesta del dia 9 d'octubre decretant la dissolució dels comitès locals antifeixistes i substituint-los per Consells Municipals. Tot aquest procés anà lligat a l'anomenada *revolució social*, que s'estengué fins als fets de maig de 1937, moment que significà la fi definitiva del poder dels membres dels comitès i el retorn del control de la situació a les institucions governamentals com la Generalitat.

Durant el període actiu dels comitès es produïren la major quantitat d'assassinats a la rereguarda gironina al llarg de tota la guerra així com la majoria d'actes repressius versus l'estament eclesiàstic. Tot i que molts dels assassinats foren resultat de revenges personals. Cal fer esment de poblacions com Caçà de la Selva, on l'alcalde procurà protegir a mossens, monges i altres persones relacionades amb l'església, per tant no tothom fou partidària de la violència gratuïta.

Els comitès també engegaren projectes de col·lectivitzacions agràries, de fàbriques, serveis... amb evolucions diferents que depengueren de la predisposició dels veïns de cada terme municipal, però que pels propis esdeveniments de la guerra dits projectes s'ensorraren.

Bibliografia

Llibres i monografies:

- Aguirre, Miquel. “Guerra i revolució”. *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció: Història de les Comarques Gironines vol. 2. Girona: Diputació de Girona, 2000: 679-725.
- Alberch, Xavier i Josep Burch. “La guerra civil”. *Salt*. Col·lecció Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 31. Girona: Diputació de Girona, 1995. 64-65.
- Álvarez, Manuel. *Anticlericalismo y libertad de conciencia. Política y religión en la Segunda República Española*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2002.
- Ballent, Andreu. “Del Ripollès a la Cerdanya, guerres i revolució: Josep Mas i Tió (1897-1946), militant i guerriller”. *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 2005: 81-98.
- Benet, Josep. *Memòries. De l'esperança a la desfeta 1920-1939*. 1ª ed. Barcelona: Edicions 62, 2008.
- Boadas, Joan. *Segona República i Guerra Civil a Girona: 1931-1939*. Col·lecció Conferències a l'Arxiu Municipal vol. 1. Girona: Ajuntament de Girona. 2006.
- Bohigas, Jordi. “Església i anticlericalisme en la Girona del Sexenni Democràtic i la Restauració monàrquica (1868-1923)”. *Església, societat i poder a Girona*. Girona: Ajuntament de Girona/ Curbet CG, 2007: 137-179.
- Busquets, Joan. “La destrucció d'esglésies a la ciutat de Girona el 1936 i les seves excepcions”. *La guerra civil a les comarques gironines (1936-39)*. Col·lecció Quaderns del Cercle 2. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1986.
- Busquets, Joan. “La persecució religiosa al Bisbat de Girona”. *Revista de Girona*, núm. 116, maig-juny, 1986.
- Caireta, Eugeni. “1936: una revolució a la Selva?”. *Quaderns de la Selva*. Número 4, 1991: 173-175.
- Caireta, Eugeni. *La Guerra Civil a Santa Coloma de Farners: quan Santa Coloma era anomenada Farners de la Selva*. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans/ Ajuntament de Farners de la Selva, 1991.
- Canal, Jordi. “La guerra civil”. *Olot*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 12. Girona: Diputació de Girona, 1989: 66-69.

- Cárdbaba, Marciano. (2003). “La secció de treball col·lectiu d’Espolla, 1936-1939”. *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos*, vol. 36: 163-176.
- Ubieto, Antonio, Juan Reglá, José Mª Jover i Carlos Seco. *Introducción a la historia de España*. 5^a ed. Barcelona: Teide, 1969.
- Thomas, Hugh. *Historia de la Guerra Civil Española: 1936-1939*. Vol. 1. Barcelona: Círculo de lectores, 1976.
- Jackson, Gabriel. “*La República Española y la Guerra Civil: 1931-1939*”. Barcelona: Biblioteca de Bolsillo, 1999.
- López, Manuel. “Els fets d’octubre de 1934: més enllà de l’acció governamental”. *Segle XX, revista catalana d’història*. Núm. 3, 2010: 31-55.
- Juliá Santos, Josep Pérez i Julio Valdeón. “Y una república democrática que sucumbe en una Guerra Civil (1931-1939)”. *Historia de España*. Barcelona: Espasa Austral, 4 ed. 2012: 496-525.
- Cárdbaba, Marciano. “La revolució i la guerra (1936-1939)”. *Història del Baix Empordà*. Col·lecció de les comarques gironines vol. 4. Girona: Diputació de Girona, 2006: 584-608.
- Cárdbaba, Marciano. “Col·lectivisme agrari a Garrigàs (1936-1938)”. *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos*, vol. 30: 275-294.
- Carles, Francina. “Guerra Civil”. *Història de Girona*. Número 10, 1999: 559-596.
- Carles, Francina. “Guerra Civil”. *Història de la Selva*. vol 6. Col·lecció: Història de les Comarques Gironines. Girona: Diputació de Girona, 2011: 663-684.
- Carles, Francina. “La insurrecció militar i els efectes a la ciutat”. *Història de Girona*. 2^a ed. Col·lecció Joan Puigbert. Història, pedagogia, política. Girona, CCG, 2006: 352-368.
- Castillo, Sofia. “Els primers dies de la guerra civil a Ripoll: Un testimoni escrit”. *Annals del Centre d’Estudis Comarcals del Ripollès*, 1988: 43-49.
- Clara, Josep. “Bombardeig de Roses i nit de terror”. *Revista de Girona* número 118, 1986: 72-76.
- Clara, Josep. “El capítol de la catedral de Girona i la Guerra Civil”. *Revista de Girona*. Número 183, 1997: 64-67.
- Clara, Josep. “Els fets de maig de 1937 a la regió de Girona”. *Revista de Girona* número 116, 1986: 33-37.
- Clara, Josep. “La guerra civil (1936-1939)”. *El personal polític de l’Ajuntament de*

- Girona (1917-1987)*. Col·lecció: Quaderns del Cercle 3. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1987: 45-62.
- Clara, Josep. "Militars i Guerra Civil: Els Carrabiners de Ripoll". *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 1996: 165-170.
 - Clara, Josep. "Tres dates clau de la guerra civil a Girona". *Segona República i Guerra Civil a Girona (1931-1939)*. Conferències a l'Arxiu Municipal; 1. Girona: Ajuntament de Girona, 2006: 123-140.
 - Crusells, Magí. "Libertarias: la utopía durante la guerra civil española no fue solo cosa de Hombres". *Filmhistoria online* núm. 3, 1996: 295-300.
 - *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 243, 30/08/1936, pàg. 1.246.
 - Doll, Ruben. "La fi d'un període democràtic: la Guerra Civil (1936-1939)". *Història del Gironès*. Vol 3. Col·lecció: Història de les Comarques Gironines. Girona: Diputació de Girona, 2002: 601-622.
 - Febrés, Xavier. "La guerra civil". *Palafrugell*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 14. Girona: Diputació de Girona, 1989: 86-87.
 - Figueres, Josep M^a. "Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil" *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura* n°20 (1997): 85-123).
 - Fuentes, Maximiliano. "El castell de Sant Ferran i Figueres durant la Segona República i la Guerra Civil". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 40, 2009: 316-335.
 - Galofré, Jordi. "Guerra i revolució". *Jacint Masgrau i Butinyà (1895-1950): Per Banyoles i per la República*. Banyoles: Ajuntament de Banyoles, 1999.
 - Goñi, Jordi i David Comas. "La Selva, juliol-octubre del 1936: revolució o no revolució?". *Quaderns de la Selva*. Número 5, 1992: 127-130.
 - Goñi, Jordi i David Comas. "Revolució, poder i territori a la comarca de la Selva (juliol-octubre de 1936)". *Quaderns de la Selva*. N° 3, 1990: 141-149.
 - Grau, Dolors. "Els primers Ajuntaments de la guerra", dins *Llagostera*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 5. Girona: Diputació de Girona, 1987: 80-81.
 - Jerez, Lluís i Alfons Romero. "La Guerra Civil (1936-1939)". *Història de l'Alt Empordà*. Col·lecció Història de les comarques gironines vol. 1. Girona: Diputació de Girona, 2000: 611-638.

- Juanola, Josefa. “El patrimoni eclesiàstic perdut a la parròquia de Figueres”. *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos*. Actes Congrés sobre el paisatge vol. 2 (2007): 561-568.
- Kelsey, Graham. “El movimiento libertario español en vísperas de la sublevación fascista-militar de junio de 1936”, dins *Historia Actual Online*. Número 21, 2010: 87-100.
- La Parra, Emilio. “Los inicios del anticlericalismo español contemporáneo (1750-1833)”. *El anticlericalismo español contemporáneo*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1998.
- Lanao, P. “Revolució, terror i revenja, el trauma trencà la florent vila de Salt.” *Història Viva de la guerra civil a Girona*. Presència nº 771.
- Lloberas, Pere. “La gran revolució”. *La Bisbal, anys enrere 1900-1939*. La Bisbal: Ajuntament de La Bisbal, 1998: 273-299.
- Massot, Josep. *La persecució religiosa de 1936 a Catalunya: testimoniatges*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1987.
- Maymí, Josep, Xavier Turró i Josep Ros. “La revisió del mite: el comitè antifeixista d’Orriols”. *Revista de Girona*, número 183, 1997: 56-63.
- Maymí, Josep. *Entre la violència política i el conflicte social: Els Comitès Antifeixistes de Salt i d’Orriols en el context de la guerra civil 1936-1939*. 1a ed. Salt: Publicacions de l’Abadia de Montserrat/ Ajuntament de Salt, 2001.
- Maymí, Josep. *La Girona convulsa: entre la il·lusió i el desencís (1923-1939)*. Col·lecció: Quaderns d’història de Girona, Girona: Ajuntament de Girona / Diputació de Girona, 2004.
- Medir, Rosa M. “La guerra civil”. *Palamós*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 8. Girona: Diputació de Girona, 1988. 72-73.
- Molinas, Lluís. ... *I també hi va haver una llarga postguerra (testimoniatges)*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 2006.
- Molinas, Lluís. *Palafrugell 1936-1939: recull-testimoni d’una guerra*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell, 1989.
- Orwell, George. *Homenatge a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 2010.
- Paz, Abel. *Durruti en la revolución española*. Madrid: La espera de los libros, 2004.
- Pérez, Juan. “Curas y liberales en la revolución burguesa”. *Revista ayer* nº 27 (1997): 67-100.

- Pijiula, Jordi. “La sanitat a Olot durant la guerra civil 1936/1939”. *Gimbernat: revista catalana d’història de la medicina i de la ciència*. Vol. 28, 1997: 211-224.
- Pla, Jordi. “Una aproximació al periodisme Alt-Empordanès durant el període de la guerra civil”. *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos*. Vol. 23, 1990: 359-372.
- Planas, Sílvia. “Temps de guerra”. *Camprodón*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 27. Girona: Diputació de Girona, 1993: 80-81.
- Pozo, Josep Antoni. “La reacció popular davant l’aixecament militar: el sorgiment dels Comitès”. *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936: Crisi i recomposició de l’estat*. vol.1. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2002: 40-75.
- Prat, Jaume i Jordi Pericot. *Bombes sobre Girona: La defensa passiva a la Guerra Civil (1936-1939): barricades, trinxeres i refugis antiaeris*. Col·lecció: Història de Girona, 47. Girona: Ajuntament de Girona, 2012.
- Pujiula, Jordi. “La Guerra Civil i la revolució social”. *Història de la Garrotxa*. Vol 5. Col·lecció: Història de les Comarques Gironines. Girona: Diputació de Girona, 2008: 703-730.
- Quirosa-Cheyrouze, Rafael. “Los consejos municipales: Una nueva articulación del poder local en la retaguardia republicana”. *Historia Actual Online*. Número 4, 2004: 115-126.
- Riuró, Francesc. “La lluita per la salvaguarda del Patrimoni Artístic”. *Revista de Girona* nº 116, 1986: 44-49.
- Rodriguez, Blanca. *El papel de la mujer en la guerra civil*. Salamanca, Universidad de Salamanca, 2011-2012.
- Romero, Alfons i Joan Ruiz. “Josep Pallach”. *Figueres*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 19. Girona: Diputació de Girona, 1992: 54-55.
- Romero, Alfons i Joan Ruiz. “La biblioteca”. *Figueres*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 19. Girona: Diputació de Girona, 1992: 70-71.
- Romero, Alfons i Joan Ruiz. “La guerra civil”. *Figueres*. Col·lecció: Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals 19. Girona: Diputació de Girona, 1992: 50-51.
- Salvatella, Josep i Montserrat Colomé. *Crònica d’un segle: Palafrugell 1900-1999*.

Palafrugell: Baix Empordà, 2000.

- Serrano, Adriana. *Fàbriques d'armament a Palafrugell durant la Guerra Civil*. (Premi Mestre Sagrera), 2007.
- Solé Josep M^a i Joan Villarroya. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*. 2 vol. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1989.
- Soler, Joan. "El 19 de juliol del 1936 a Girona". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 26, 1982: 311-328.
- Tavera, Susanna. "Anarquisme o anarquismes?: La història d'un desplegament revolucionari heterogeni, 1930-1938". *Catalan Historical Review*. Número 5, 2012: 225-238.
- Testart, Albert. "El Casino en temps de guerra (1936-1939)". *El casino menestral figuerenc (1939-1979): Un estudi de sociabilitat sota el franquisme*. Figueres: Ajuntament de Figueres, 2010: 55-60.
- Villarroya, Joan. "Els incontrolats". *Violència i repressió a la rereguarda catalana: 1936-1939*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1988.
- Zamora, Jaume Enric. "El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)". *Revista Catalana d'Arxivística*. Lligall 16, 2000: 85-151.

Articles:

- Sòria, Josep M^a. "Un pistolero se confiesa: Miquel Mir publica el impactante dietario de un patrullero de la FAI en 1936". *La Vanguardia* 06/10/2007: 38-39.

Recursos online:

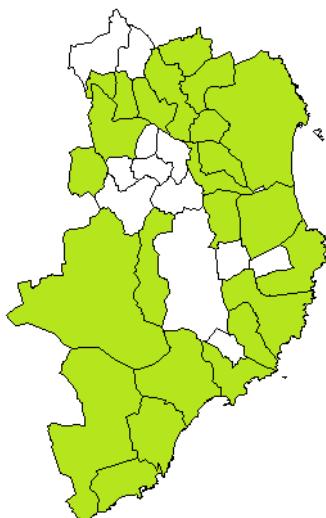
- Estatut de Catalunya del 1932. *L'Enciclopèdia.cat*. Barcelona: Grup Enciclopèdia Catalana. [Consulta: 10 de maig de 2014].
http://www.enciclopedia.cat/enciclop%C3%A8dies/gran-enciclop%C3%A8dia-catalana/EC-GEC-0025216.xml#.U3og0Kz_N9s
- Mapes de les comarques gironines. *Municat.gencat.cat*. [Consulta: 08 de maig de 2014]. <http://municat.gencat.cat/municat/index.php?page=descarregamapes>

Arxiu consultats:

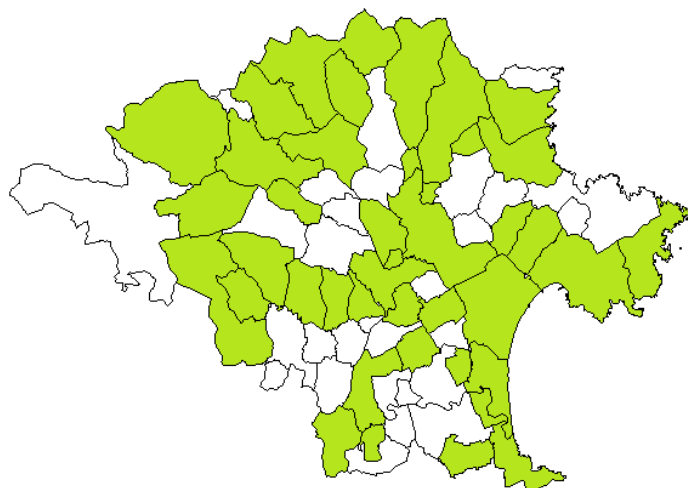
- Arxiu Municipal de Palafrugell (AMP)

Annexos

Mapes

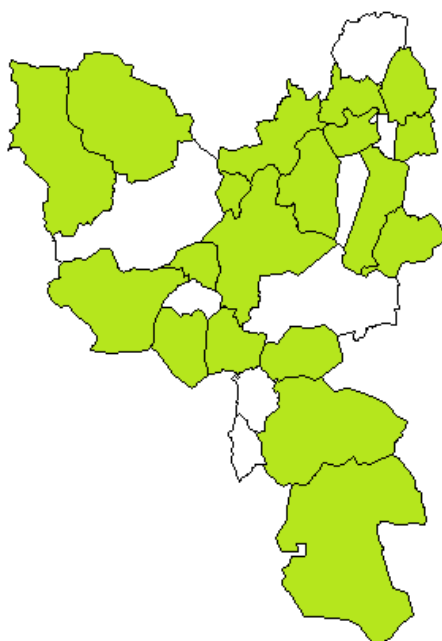
Mapa de la comarca del Baix Empordà amb els municipis on hi hagueren Comitès Antifeixistes¹⁹³.

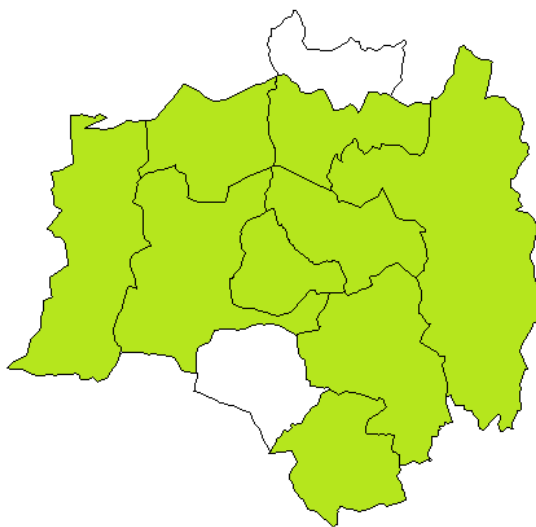
Mapa de la comarca de l'Alt Empordà amb els municipis on hi hagueren Comitès Antifeixistes¹⁹⁴.

¹⁹³ Mapa d'elaboració pròpia. Els municipis són: Albons, Begur, Bellcaire d'Empordà, La Bisbal d'Empordà, Calonge- St Antoni, Castell-Platja d'Aro, Colomers, Corçà, Cruïlles-Monells-Sant Sadurní de l'Heura, Foixà, Fontanilles, Gualta, Jafre, Mont-ras, Palafrugell, Palamós, Palau-Sator, Pals, La Pera, St Feliu de Guíxols, St Cristina d'Aro, La Tallada, Torroella de Montgrí, Ullà i Verges.

¹⁹⁴ Mapa d'elaboració pròpia. Els municipis són: Agullana, L'Armentera, Avinyonet de Puigventós, Bàscara, Boadella i les Escaules, Cabanelles, Cabanes, Cadaqués, Cantallops, Capmany, Castelló d'Empúries, Cistella, Colera, Darnius, l'Escala, Espolla, el Far d'Empordà, Figueres, Fortià, Garrigàs, la Jonquera, Lladó, Llançà, Masarac, Maçanet de Cabrenys, Mollet de Peralada, Navata, Palau-saverdera, Pau, Peralada, Rabós, Riumors, Roses, St Llorenç de la Muga, St Miquel de Fluvià, St Mori, St Pere Pescador, St Llogaia d'Àlguema, Saus, Camallera i Llampàies, Siurana d'Empordà, Vilabertran, Viladamant Vilafant, Vilamacolum, Vilamalla, Vilamaniscle, Vilanant i Vilaür.

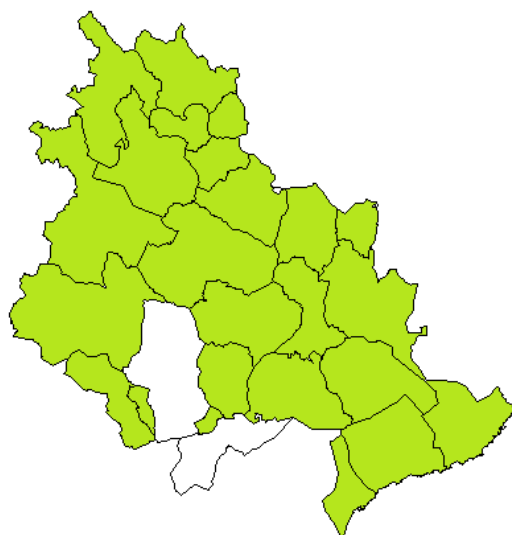
Mapa de la comarca del Gironès amb els municipis on hi hagueren Comitès Antifeixistes¹⁹⁵.

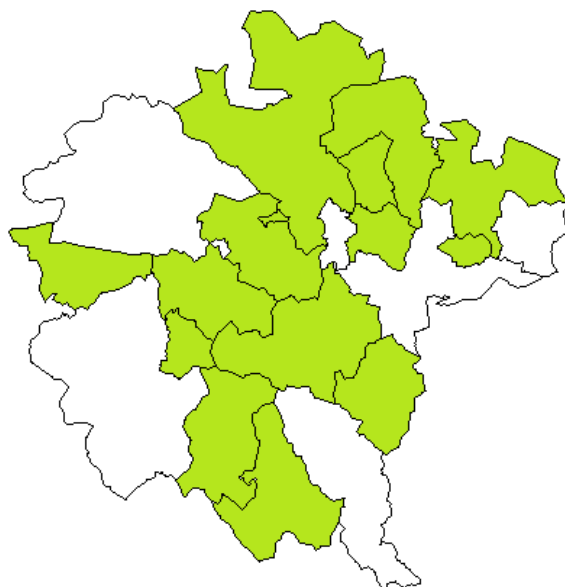
Mapa de la comarca del Pla de l'Estany amb els municipis on hi hagueren Comitès Antifeixistes¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Mapa d'elaboració pròpia. Els municipis són: Aiguaviva, Bescanó, Bordils, Canet d'Adri, Cassà de la Selva, Celrà, Cervià de Ter, Flaçà, Fornells de la Selva, Girona, Llagostera, Llambilles, Madremanya, St Jordi Desvalls, St Julià de Ramis, St Martí de Llémena, St Martí Vell, Sarrià de Ter, Viladasens i Salt.

¹⁹⁶ Mapa d'elaboració pròpia. Els municipis són: Banyoles, Camós, Cornellà del Terri, Esponellà, Fontcoberta, Porqueres, St Miquel de Campmajor, Serinyà i Vilademuls.

Mapa de la comarca de La Selva amb els municipis on hi hagueren Comitès Antifeixistes¹⁹⁷.

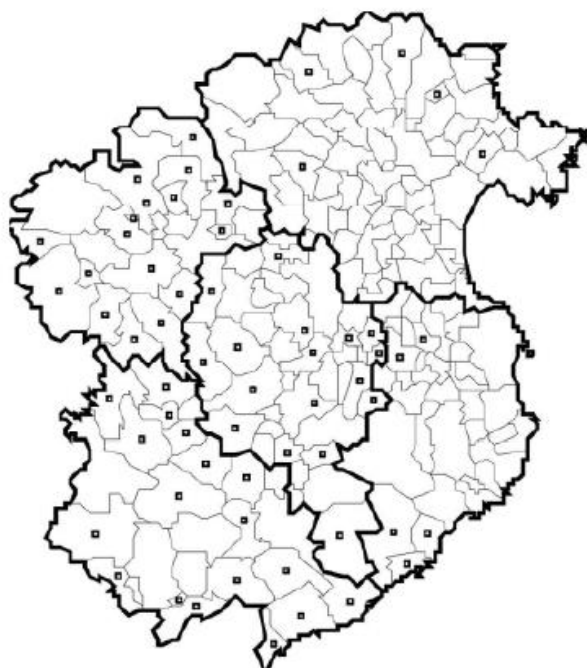
Mapa de la comarca de La Garrotxa amb els municipis on hi hagueren Comitès Antifeixistes¹⁹⁸.

¹⁹⁷ Mapa d'elaboració pròpia. Els municipis són: Amer, Anglès, Arbúcies, Blanes, Breda, Brunyola, Caldes de Malavella, la Celler de Ter, Hostalric, Lloret de Mar, Massanes, Maçanet de la Selva, Osor, Riells i Viabrea, Riudarenes, Riudellots de la Selva, St Hilari Sacalm, St Julià de Llor i Bonmatí, St Coloma de Farners, Sils, Susqueda, Tossa de Mar, Vidreres i Vilobí d'Onyar.

¹⁹⁸ Mapa d'elaboració pròpia. Els municipis són: Argelaguer, Besalú, Beuda, Castellfollit de la Roca, Mieres, Montagut i Oix, Olot, Planes d'Hostoles, les Preses, Riudaura, Sales de Llierca, St Feliu de Pallerols, St Joan les Fonts, St Pau i Tortellà.

Mapa de les col·lectivitzacions agràries a la regió de Girona.¹⁹⁹

Mapa de les seccions de treball col·lectiu a la regió de Girona.²⁰⁰

¹⁹⁹ Cárdbaba, Marciano. *Colectividades agrarias en la región de Girona, 1936-1939*. Dirigida per Rosa Congost. Tesi Doctoral. Universitat de Girona, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, 2001. P. 92.

²⁰⁰ Cárdbaba, Marciano. *Colectividades agrarias en la región de Girona, 1936-1939*. Dirigida per Rosa Congost. Tesi Doctoral. Universitat de Girona, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, 2001. P. 94.

Quadres

Albons		Massanes	20-IV-1937
Armentera, l'	1-I-1937	Palafrugell –Ermedàs-	4-XI-1936
Bàscara –Orriols-	8-VIII-1936	Palau-sator	
Begur		Pals	31-VIII-1937
Belcaire d'Empordà	1937	Pals -mas Gelabert-	XII-1936
Bisbal d'Empordà, la		Pau	27-IX-1936
Boadella d'Empordà	XI-1936	Peratallada	
Bordils		Porqueres	princ. de 1936
Cadaqués	1-II-1937	Port de la Selva, el	XII-1936
Cabanelles	16-V-1937	Rabós	19-XII-1936
Caldes de Malavella	22-XI-1937	Riudarenes	21-XI-1936
Calonge	17-XII-1936	Roses	15-IV-1937
Cantallops	XI-1936	Salt	16-IV-1937
Cassà de la Selva	15-VI-1937	Sant Esteve d'en Bas	24-I-1937
Castelló d'Empúries	1-VIII-1936	St. Esteve -Hostalets-	I-1937
Darnius	20-X-1936	Sant Pere Pescador	26-IX-1936
Escala, l'	VIII-1936	Sta. Coloma de Farners	24-VI-1937
Far d'Empordà, el	4-X-1936	Selva de Mar, la	
Figueres	27-X-1936	Torroella de Montgri	VIII-1936
Fontanilles		Ullà	10-XII-1936
Garrigàs	IX-1936	Viladamat	
Garrigàs -Arenys d'Emp.	IX-1936	Vilademuls	
Girona	X-1936	Vilajuïga	XII-1936
Gualta	3-VI-1938	Vilamacolum	26-III-1937
Llagostera	24-III-1937	Vilanova de la Muga	27-X-1936
Llançà			

Col·lectivitzacions agràries a la regió de Girona amb la data de la primera referència.²⁰¹

²⁰¹ Cárdbaba, Marciano. *Colectividades agrarias en la región de Girona, 1936-1939*. Dirigida per Rosa Congost. Tesi Doctoral. Universitat de Girona, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, 2001. P. 93.

Agullana	Foixà	Sant Esteve d'en Bas
Amer	Fornells de la Selva	Sant Feliu de Guíxols
Anglès	Hostalric	Sant Feliu de Pallarols
Arbúcies	Llagostera	Sant Gregori
Bassegoda	Llambilles	Sant Jordi Desvalls
Begudà	Lloret de Mar	Sant Julià de Ramis
Besalú	Maçanet de la Selva	Sant Martí de Llémana
Bescanó	Madremanya	Sant Martí Vell
Beuda	Mieres	Sant Miquel de Campmajor
Blanes	Montagut	Santa Coloma de Farners
Brunyola	Oix	Santa Cristina d'Aro
Canet d'Adri	Osor	Santa Pau
Castell d'Aro	Palau-saverdera	Sils
Castellfollit de la Roca	Planes, les	Susqueda
Cellera, la	Preses, les	Tortellà
Cervià de Ter	Riells	Tossa de Mar
Cistella	Riudaura	Verges
Espolla	Sales de Llierca	Vidreres
Esponellà	Sant Andreu del Terri	Vilamaniscle
Flaçà	Sant Aniol de Finestres	Vilobí d'Onyar
Fogars de Tordera	Sant Daniel	

Seccions de treball col·lectiu a la regió de Girona.²⁰²

²⁰² Cárdbaba, Marciano. *Colectividades agrarias en la región de Girona, 1936-1939*. Dirigida per Rosa Congost. Tesi Doctoral. Universitat de Girona, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, 2001. P. 95.

Fotografies

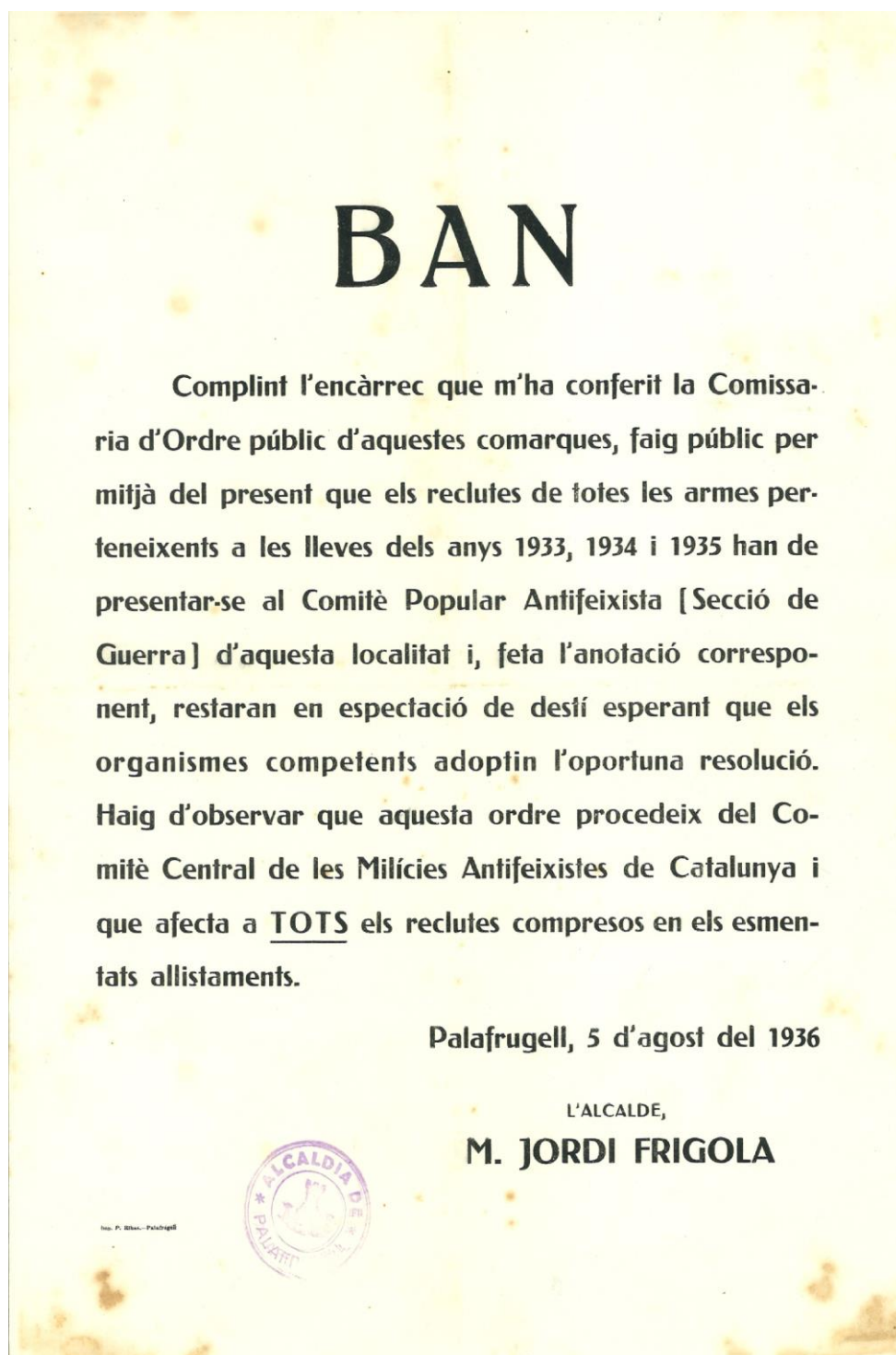
Estat en què quedà l'Església dels Pares Carmelites de Palafrugell a conseqüència de la Guerra Civil.²⁰³

Joventuts Llibertàries Antifeixistes (CNT-FAI) de Palafrugell en el front de Casp (Aragó), agost 1936. La primera miliciana palafrugellenca, Lola Blaia.²⁰⁴

²⁰³ Arxiu Municipal de Palafrugell. Col·lecció Lluís Molinas i Falgueras.

²⁰⁴ Salvatella, Josep I Montserrat Colomé. *Crònica d'un segle: Palafrugell 1900-1999*. Palafrugell: Baix Empordà, 2000: p. 118.

Ban de l'Alcalde de Palafrugell i president del Comitè Local referent al reclutament de milicians.²⁰⁵

²⁰⁵ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

COMISSARIA DELEGADA
D'ORDRE PÚBLIC
GIRONA

Telèfon 17

Núm.

COMITÈ EXECUTIU ANTIFEIXISTA

El Comitè Executiu Antifeixista, atenent
vàries denúncies que se li han formulat de què
alguns individus es dediquen a la caça, malgrat
ésser temps de veda, alegant molts d'ells que les
peces cobrades les lliuraven a Assistència Social,
ha resolt prohibir terminantment la caça a les
comarques gironines. Si aquest Comitè, per cir-
cumstàncies especials creïes convenient conce-
dir-lo per fins benèfics, lliurará un permís especial
als qui autoritzi. Tothom, doncs, que no porti
aquest permís i se'l trobi caçant o amb peces de
caça, serà declarat infractor i severament cas-
tigat.

Els Comitès i les autoritats de tots els pobles
deuran vetllar perquè es compleixin estrictament
aquestes ordres.

Girona, 19 de setembre del 1936.

EL COMITÈ,

Ciudadà Alcalde

Ordre per part part del Comitè de Girona en relació a la caça.²⁰⁶

²⁰⁶ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

C. N. T.

A. I. T.

¡Trabajadores! ¡Hombres revolucionarios todos!

En estos momentos de suprema lucha contra el monstruo criminal fascismo; en estos críticos momentos históricos, donde en el área de España se dirime el porvenir de la Humanidad, el **SINDICATO DE OFICIOS VARIOS**, de la gloriosa **CONFEDERACIÓN NACIONAL DEL TRABAJO**, os invita al

GRAN MITIN DE AFIRMACION CONFEDER- RAL Y REVOLUCIONARIA

que se celebrará HOY, JUEVES, 22 del corriente,
en el salón-teatro del CENTRO FRATERNAL,
y en el que tomarán parte los prestigiosos oradores militantes:

Juan Soler

Natividad Mulet

Expedito Durán

Profesor racionalista y Presidente de la Consejería de Defensa de Gerona.

Joaquín Cortés

Del Comité Regional y orador propagandista muy conocido en los medios obreros.

COMPAÑEROS: Por la defensa de esta sangrienta y epopeica
lucha contra el fascismo! Por el triunfo de la Libertad!
Por el triunfo de la Revolución en marcha, **NO FALTÉIS!!**

LA COMISIÓN

Palafrugell, octubre de 1936

Imp. P. Ribas.—Palafrugell

Cartell d'un míting de la CNT a Palafrugell, amb persones com Expèdit Duran.²⁰⁷

²⁰⁷ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

A C T A
de CONSTITUCIO de la
COL-LECTIVITAT DEL TRANSPORT.

En la vila de Palafrugell i en el Saló de Sessions de l'Ajuntament, el dia 11 de setembre de l'any 1936, es reuneixen sota la presidència del company Eusebi RUSSINYOL, delegat en aquest RAM pel COMITE POPULAR ANTIFEIXISTA d'aquesta vila, tots els treballadors i petits propietaris de la Secció TRANSPORTS a tracció mecànica, xòfers, mecànics i empleats de despatx afectes al mateix.

La natural compensació a l'esforç realitzat per les masses obreres per abatre el monstre feixista, que el 19 de juliol s'aixecà en armes contra el poble indefens, és la destrucció i aniquilació completa de l'esclavatje capitalista.

La Revolució, ha posat generosament en mans del poble productor, que és l'únic que té dret a gaudir de tot el que amb el seu esforç crea i produeix, el capital fàbriques, terra i eines del treball.

De consegüent, els treballadors tots del ram del TRANSPORT, conscients del moment revolucionari que viuen i de la missió que tenen en la reraguarda a complir, freturosos d'edificar sobre les cendres de la destruïda societat capitalista, una Societat més sana i justa, abolint tota mena de privilegis, acordaren solemnement constituir la COL-LECTIVITAT DEL TRANSPORT, les modalitats de desenvolupament i formes de treball de la qual, és discutiren ulteriorment,

comprometent-se a posar tot el seu esforç i entusiasme per a fer assolir a l'Entitat que acaba de neixer, el més alt cimall de les conquestes proletaries, per estimul i admiració dels treballadors de totes les demés indústries.

En fé i certificació de tot lo exposat firmen al peu del present document, el Delegat del COMITE POPULAR ANTIFEIXISTA, el President de la Comissió de Treball del CONSELL MUNICIPAL, el secretari d'actes i una comissió de SIS companys per delegació expressa de tots els que passen a formar part de la COL-LECTIVITAT DEL TRANSPORT.

Palafrugell a 24 d'octubre del 1936.

[Signature]
President i Delegat del
COMITE POPULAR ANTIFEIXISTA .

[Signature]
Delegat del
CONSELL MUNICIPAL

[Signature]
Secretari d'actes.

[Signature]
[Signature]

[Signature]
[Signature]

Delegació de companys de la
COL-LECTIVITAT DEL TRANSPORT.

Acta de constitució de la col·lectivitat de Transports de Palafrugell.²⁰⁸

²⁰⁸ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

NORMES PER A LA COLECTIVITZACIÓ DE LA FÀBRICA BERTRAN

Es procedent la colectivització tenint en compte que el patró ha abandonat l'empresa(art 2on.). Si hagués de fonamentar-se amb què el patró és facciós, caldria que aquesta declaració la fes el Tribunal Popular.(art. 3rt.)

Han de constituir la colectivització tots els treballadors que formen l'empresa, qualsevol que siguin el seu concepte(art.4rt)

La gestió directiva de l'empresa ha d'anar a càrrec d'un Consell d'Empresa nomenat pels treballadors en Assemblea general. L'Assemblea determinarà el nombre de treballadors que formaran el Consell d'Empresa que no seran menys de 5 ni més de 15, i en la seva constitució caldrà que figurin els diversos serveis: Producció, Administració, Serveis Tècnics i Intercanvi Comercial. Es procurarà que hi estiguin representades, proporcionalment les diverses centrals sindicals a què pertanyin els treballadors.

Per tractar-se d'una empresa colectivitzada abans de la publicació del Decret, s'ha de trametre, en el termini de 15 dies, a la Secretaria General del Consell d'Economia, l'acta de ~~ixar~~ la seva constitució, segons model que facilitaran a les oficines corresponents(encara no s'ha publicat el model). (art. 13)

S'ha de nomenar un Director que assumirà totalment o parcialment les funcions que incumbeixin al Consell(art. 14).

La representació legal de l'Empresa l'exercirà el Director, acompanyant la seva signatura de la de dos membres del Consell d'Empresa elegits per aquesta(art. ~~13~~ 16).

Normes per a la col·lectivització de la fàbrica Bertran de Palafrugell.²⁰⁹

²⁰⁹ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

El Consell Municipal

de

Puigflorit de Fluvià

Saluda

al Consell Municipal de Palafrugell
i li participa que, recollint un estat d'opinió gal-
rebé unànim, ha acordat extirpar del nom del
poble el seu caire feudal i clerical tan sols propi
de l'Edat Mitjana. Així dons, el poble que fins
ara era conegut per Palau de Sta. Eulària s'a-
nomenará

Puigflorit de Fluvià

Aquest Consell Municipal aprofita aquesta
ocasió per a oferir-se en tot quan pugui ésser
util.

Puigflorit de Fluvià Desembre de 1936.

El Consell Municipal de Puigflorit de Fluvià informa del canvi de nom del poble.²¹⁰

²¹⁰ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

Saludo a Franco.
Arriba España.

Sr. Alcalde de

Palafrugell

*Gerona 20-8-1939
111 años Fructuosa*

Muy distinguido señor mío:

La que suscribe Magdalena de Pazis Pelegri y Madi, propietaria del Manso Madi del termino de Armadas, perteneciente a esa villa, me permito dirigirme a Vd. para hacerle conocer un detalle referente a la susodicha finca. A raíz de la revolucion marxista de 18 Julio 1936, la casa de mi pertenencia y las tierras anexas fueron incautadas por el llamado comite de la colectividad de tierras de Armadas, estableciendo en mi casa su local de reunion. En la bodega de la misma por aquel entonces habian guardadas varias botas o envases de vino y en existencia de este caldo por unos veinticinco mallasales. Este vino se lo bebieron o dispusieron de el en la forma que quisieron los de la referida colectividad, en perjuicio de mis intereses.

Ha llegado a mi conocimiento que actualmente en el deposito que la referida colectividad tenia en la capilla de Armadas, se hallan mis envases conteniendo aun cierta partida de vino que es vendido en la cooperativa de Palafrugell.

Si no fuera lesionar los intereses del municipio para mi muy respetables le ruego si de esta partida de vinopodria serme reintegrado algo que compensara lo que anteriormente en Julio del 1936, me fue sustraído.

En ello no tengo prisa alguna. Solo deseo hacer llagar a su conocimiento este detalle, y durante mi proximo viaje a esa podria resolverse como le parezca.

Al felicitarle por la eleccion del cargo que en la actualidad ostenta deseo que para la nueva España sea una era de prosperidades y paz para todos. Reciba los respetos de su atenta Q.E.S.M.

M. Magdalena Pelegri y Madi

Carta dirigida a les noves autoritats locals franquistes explicant el fenomen de les col·lectivitzacions agràries a Palafrugell.²¹¹

²¹¹ Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Ajuntament de Palafrugell.

Glossari

- Esquerra Republicana de Catalunya (ERC): Partit polític català socialdemòcrata amb dirigents com Lluís Companys o Macià.
- Partit Republicà Radical (PRR): Partit polític fundat per Alejandro Lerroux que oscil·là entre el republicanisme i el conservadorisme.
- Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA): Coalició de partits polítics de dretes, amb dirigents com Àngel Herrera Oria o José Mª Gil-Robles.
- Confederación Nacional del Trabajo (CNT): Sindicat d'estructura confederal amb ideologia anarcosindicalista amb dirigents com Durruti, Garcia Oliver o Ascaso.
- Partit d'Unificació Obrera Marxista (POUM): Partit polític d'ideologia marxista revolucionari, s'oposà a l'estalinisme cosa que el portà a la seva il·legalització.
- Unió de Rabassaires (UR): Sindicat de viticultors no propietaris a Catalunya, vinculada a ERC i contrària a les col·lectivitzacions de la CNT.
- Partit Nacionalista Republicà d'Esquerrres (PNRE): Partit polític fundat l'octubre de 1933 com a una escissió d'ERC.
- Partit Català Proletari (PCP): Partit polític català sorgit l'any 1934 provinent de Estat Català- Partit Proletari. El seu màxim dirigent fou Jaume Compte Canelles.
- Acció Catalana Republicana (ACR): Partit polític català d'ideologia republicana, liberal i nacionalista, els membres més destacats foren Claudi Ametlla i Joaquim de Camps.
- Partido Socialista Obrero Español (PSOE): Partit polític socialdemòcrata amb dirigents com Largo Caballero o Indalecio Prieto.
- Izquierda Radical Socialista (IRS): Partit polític fundat l'any 1932 com a l'escissió del sector més esquerrà del PRRS.
- Partido Comunista de España (PCE): Partit polític d'ideologia marxista format per l'unió de membres provinents del PSOE i la unió entre el Partit Comunista Español i el Partit Comunista Obrero Español.
- Partido Sindicalista (PS): Partit polític creat per l'anarquista Àngel Pestaña, provinent del sector moderat de l'anarcosindicalisme.

- Renovación Española (RE): Partit polític monàrquic, amb dirigents com José Calvo Sotelo.
- Unió Democràtica de Catalunya (UDC): Partit polític català d'ideologia socialcristiana.
- Comunió Tradicionalista (CT): Partit carlí que defensà la legitimitat sàlica, el foralisme i la religió catòlica.